

วิญญูชนกับพลังแห่งจินตนาการ: บทวิเคราะห์การสร้างชุมชน
มีมนุษยธรรมในหลุนอี้ว*
The Noble Man and The Imaginative Power:
An Analysis of Construction of The Ren (Humanness)
Community in THE ANALECTS

วรรณทนา ลมพัทธยา**

Wantana Lompattaya

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาบทบาทของวิญญูชนกับการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม โดยชี้ให้เห็นความสำคัญของพลังแห่งจินตนาการที่สามารถนำไปสู่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ โดยพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนจะแสดงออกผ่านการ “เล่น” กับมนุษยธรรมเพื่อที่จะสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นตลอดจนสามารถนำไปสู่การสร้างตัวตนทางคุณธรรมและการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ในกระบวนการเดียวกัน นอกจากนี้วิญญูชนยังได้ใช้พลังแห่งจินตนาการในการล้อเลียนสังคมในสมัยนั้นเพื่อชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ที่กำลังเป็นปัญหาซึ่งเป็นการวิพากษ์สังคมอย่างแหลมคมและมีลักษณะเสียดสีต่อตัวตนของขงจื้อเองและต่อสังคมสมัยนั้น

คำสำคัญ: วิญญูชน; ชุมชนมีมนุษยธรรม; ขงจื้อ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมในหลุนอี้ว” โดยมีรองศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณา สดากานันท์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา.

** นิสิตปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ติดต่อได้ที่: bewantana@gmail.com.

Abstract

This article is an attempt to explicate the role of the noble man in elaborating the possibility of the ren (humanness) community as an ideal community. It argues that the noble man's imaginative power sheds new light on the cultivation of ren as a normative. This is achieved by mastering or "playing with" the concept of ren which is to reveal principle and practice the constitution of an ethical self and a simultaneous construction of the ideal community. Moreover, by utilizing the noble man's imaginative power as a form of "critique", this imagination could investigate the problematically chaotic circumstances and also raise crucial questions to the social environment of Confucius's time. These critiques prove to be ironic both for Confucius himself as well as for the society of his time.

Keywords: noble man, ideal community, Confucius

ในปรัชญาของขงจื้อ "วิญญูชน" (จวินจื้อ 君子) ถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างชุมชนในอุดมคติของขงจื้อ กล่าวได้ว่าโครงการทางปรัชญาของขงจื้อคือการสร้างชุมชนในอุดมคติซึ่งได้แก่ชุมชนมีมนุษยธรรมเพื่อเป็นทางเลือกที่แตกต่างจากวิธีการของบุคคลอื่นในสมัยนั้น อันได้แก่การฉ้อฉลอำนาจ หรือการปลุกตัวหลีกหนีสังคม วิธีการหลักที่สำคัญของขงจื้อคือการสร้างบุคคลในอุดมคติหรือวิญญูชนขึ้นมาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นได้ของชุมชนดังกล่าว ทั้งนี้เพราะวิญญูชนรักการเรียนรู้และมีคุณธรรม หากวิญญูชนเป็นผู้ปกครองเขาจะเป็นผู้ปกครองที่มีความยุติธรรมและความถูกต้องเที่ยงธรรม เมื่อวิญญูชนอยู่ในชุมชน เขาสามารถเป็นตัวแบบทางคุณธรรมและทำให้เกิดความกลมเกลียวภายในชุมชนได้

หากเป้าหมายของวิญญูชนคือการสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรม สิ่งสำคัญประการแรกที่วิญญูชนต้องตระหนักถึงคือการชี้ให้เห็นว่าคุณธรรม “มนุษย์ธรรม” หรือคุณธรรมเหริน(仁 ซึ่ง “เหริน” ในภาษาจีนหมายถึง ภาวะระหว่างมนุษย์ สื่อนัยเชิงภววิทยาว่าความเป็นมนุษย์นั้นเกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ในขณะเดียวกัน เหริน ก็สื่อนัยเชิงจริยศาสตร์ด้วยในแง่ที่เป็นปทัสถานกำหนดความเป็นมนุษย์ที่มีคุณค่าบางประการที่เป็นเครื่องบ่งชี้คุณลักษณะความเป็นคน คุณลักษณะดังกล่าวได้แก่ ความรักมนุษย์ (สุวรรณผา สถาอนันท์, 2551: 36-46) ซึ่งสามารถนำไปสู่ชีวิตที่มีจริยธรรมและสามารถเป็นทางออกให้กับสังคมท่ามกลางสภาวะที่ร้อนระอุ ความสับสนวุ่นวายและการล่มสลายของสังคม นัยอันสำคัญของมนุษย์ธรรมนั้นนอกจากจะเห็นผ่านภาพของวิญญูชนในฐานะ “ตัวอย่างอันเลิศ” (the exemplar) ของวิถีชีวิตที่ดำเนินบนครรลองแห่งมนุษย์ธรรมที่เต็มไปด้วยความริเริ่มและความเข้มข้นเบิกบานซึ่งภาพดังกล่าวเป็นภาพที่ขัดแย้งอย่างสิ้นเชิงกับสภาพสังคมในสมัยนั้น เรายังสามารถเห็นมนุษย์ธรรมผ่าน “พลังแห่งจินตนาการ” (imaginative power) ของวิญญูชนซึ่งพลังแห่งจินตนาการนี้เป็นพลังที่วิญญูชนใช้สรรค์สร้างวิถีแห่งมนุษย์ธรรมโดยการสร้าง “ความเป็นเลิศ” (master) หรือ “เล่น” (play) กับมนุษย์ธรรมเพื่อที่จะใช้มนุษย์ธรรมในการสร้างบรรทัดฐานใหม่ให้กับสังคมได้

ประเด็นที่บทความนี้ต้องการจะเสนอก็คือ การชี้ให้เห็นถึงพลังแห่งจินตนาการว่าจินตนาการสามารถรังสรรค์ภาพแห่งชุมชนมีมนุษย์ธรรมซึ่งเป็นภาพของชุมชนที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์อันราบรื่นต่อกัน มีความสมดุลกลมกลืนภาพดังกล่าวเป็นภาพที่สะท้อนปณิธานของขงจื้อใน*คัมภีร์หลุนอี่วี่* (สุวรรณผา สถาอนันท์, 2551) เล่มที่ 5 บทที่ 25 คือ การทำให้ผู้อาวุโสได้อยู่สงบ มิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกัน ผู้เยาว์หวังโยอาทรกัน กล่าวได้ว่าความคมชัดของจินตนาการของวิญญูชนคือกระบวนการอันทรงพลังของการฉายภาพอุดมคติ เพราะนอกจากจินตนาการจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการหล่อเลี้ยงความปิติเปี่ยมล้น ความเข้มข้นเบิกบานซึ่งเป็นอารมณ์ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่ดำเนินบนครรลองแห่ง

มนุษยธรรมจินตนาการยังเป็นแม่บทที่คอยกำกับหรือกำหนดวิถีแห่งการปฏิบัติคุณธรรมของวิญญูชนซึ่งจะนำไปสู่การสร้างตัวตนทางศีลธรรมและชุมชนมีมนุษยธรรมได้

ในบทความนี้จะแบ่งการพิจารณาออกเป็นสี่ส่วน ในส่วนแรก จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ของวิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมโดยจะชี้ให้เห็นว่า วิญญูชนนั้น “เป็นตัวอย่างอันเลิศ” (the exemplar) ของวิถีชีวิตที่ดำเนินบนครรลองแห่งมนุษยธรรม การเป็นตัวอย่างอันเลิศนี้เป็นทั้งแรงบันดาลใจ การชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ ตลอดจนสามารถสร้าง “แรงดึงดูด” (attraction) ให้คนมาร่วมสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมร่วมกัน ในส่วนที่สอง จะชี้ให้เห็นถึง “การสร้างความเป็นเลิศ” (master) หรือการ “เล่น” (play) กับมนุษยธรรมของวิญญูชนผ่านการ “ทำประหนึ่งว่า” หรือ “ราวกับว่า” (as if) เพื่อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการที่วิญญูชนใช้พลังแห่งจินตนาการของตนเองเปิดทุกมิติแห่งความเป็นไปได้เพื่อใช้มนุษยธรรมในการสร้างบรรทัดฐานแก่ชุมชนในอุดมคติ ในส่วนที่สาม เป็นส่วนที่วิญญูชนใช้พลังจิตนาการเพื่อสร้าง “การล้อเลียน” (parody) เพื่อชี้ให้เห็นถึงทางออกของสังคมในสมัยขุ่นข้องหมองใจ ตลอดจนล้อเลียนบทบาทวิญญูชนของตนเอง ในส่วนสุดท้าย จะชี้ให้เห็นถึงผลที่เกิดจากการใช้พลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนอันได้การสร้างตัวตนทางศีลธรรมพร้อมๆ กับการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

วิญญูชนในฐานะ “ตัวอย่างอันเลิศ” ของชุมชนมีมนุษยธรรม

กล่าวได้ว่า วิญญูชนคือบุคคลผู้มีความรู้ มีการร่ำเรียน และมีคุณสมบัติทางจริยธรรมซึ่ง “วิญญูชน” (จวินจื่อ 君子) โดยรากศัพท์ จวินจื่อ หมายถึง “บุตร (子) แห่งขุน (君)” สื่อนัยลูกหลานหรือสมาชิกชนชั้นศักดินาอันเกี่ยวข้องกับบทบาทในทางการปกครอง ขงจื่อเป็นผู้แปรเปลี่ยนความหมายที่ผูกพันกับสถานภาพและชนชั้นมาแต่เดิมให้กลายเป็นบุคคลผู้มีคุณธรรมอันพัฒนามาดีแล้ว (สุวรรณา สถาอานันท์, 2551: 59) วิญญูชนจึงเหมาะที่จะเป็นตัวแบบทางคุณธรรม (moral model) ให้กับสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งวิญญูชนถือเป็นความรับผิดชอบของ

ตนในการเป็นตัวอย่างให้คนในสังคมได้เลียนแบบ (emulation) (Munro, 1969: 97) คำถามสำคัญที่ควรพิจารณาต่อไปก็คือ การเป็นตัวอย่างอันเลิศของวิญญาณชนต่อชุมชนมีมนุษยธรรมนั้นมีความสำคัญอย่างไร? และเราจะเข้าใจการเป็นตัวอย่างอันเลิศของวิญญาณชนนี้ได้ในแง่มุมใดบ้าง?

ฮา ปุง คิม ซึ่งว่าวิญญาณคือผู้ที่ถูกกระตุ้นเร้าด้วยมนุษยธรรม และสามารถมีความรื่นรมย์ในวิถีแห่งมนุษยธรรมได้ (Kim, 2006: 113) ความรื่นรมย์ที่ผ่านการกระตุ้นเร้าด้วยมนุษยธรรมได้แสดงว่าวิญญาณชนนั้นได้รับประโยชน์จากมนุษยธรรม ในการสร้างวิถีแห่งการดำเนินชีวิตอันรื่นรมย์ให้แก่ตนเองดังที่เราจะเห็นได้จากตัวบท*หลุนอวิ๋* เล่มที่ 6 บทที่ 9 ที่บันทึกไว้ว่า

อาจารย์กล่าวว่า “หุยเป็นผู้มีปัญหา! มีข้าวเพียงสามเดี๋ยวน้ำเพียงกระบอกเดียวอาศัยอยู่ในตรอกแคบๆ ถ้าเป็นคนอื่นจะรู้สึกทุกข์ยากจนทนไม่ไหว แต่หุยไม่ปล่อยให้ความยากจนขาดแคลนมาทำลายความเข้มแข็งเบิกบานของตน หุยช่างมีปัญหาเหลือเกิน!”

ในสายตาของขงจื้อเหยียนหุยได้ชื่อว่าเป็นศิษย์ผู้ซึ่งปฏิบัติมนุษยธรรมได้ต่อเนื่องยาวนานรวมถึงใช้มนุษยธรรมเป็นวิถีหลักในการดำเนินชีวิต อาจมีความเป็นไปได้ว่าในความคิดของขงจื้อเหยียนหุยถือเป็นศิษย์ที่มีศักยภาพใกล้เคียงกับการเป็นวิญญาณชน จากตัวบทที่ยกมาเป็นตัวบทที่ขงจื้อกล่าวชื่นชมเหยียนหุยว่าสามารถดำเนินชีวิตภายใต้ครรลองแห่งมนุษยธรรมได้ท่ามกลางสภาวะที่ยากไร้ขาดแคลน ความเข้มแข็งเบิกบานของเหยียนหุยคือสิ่งที่ยืนยันว่ากระบวนการรำเรียนหรือการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนของเหยียนหุยนั้นได้ดำเนินมาถึงจุดที่สูงสุดดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “ผู้รู้ไม่เท่าเทียมผู้รัก ผู้รักไม่เท่าเทียมผู้รื่นรมย์” (6:18) การที่เหยียนหุยมีความรื่นรมย์ในการดำรงอยู่นั้นเป็นภาพสะท้อนที่ชี้ชัดว่าชีวิตที่ดีหรือชีวิตที่อยู่ภายใต้ครรลองแห่งมนุษยธรรมสามารถเป็นไปได้แม้จะมีข้อจำกัดมากมายนี้ปรการก็ตาม เช่นเดียวกับสังคมในยุคชุนชิวซึ่งเป็นสังคมในปัจจุบันซึ่งไม่ว่าจะเต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวายเพียงใด หากคนในสังคมเห็นถึงประโยชน์ของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมเพื่อให้เป็นสังคมที่สามารถเอื้อให้เกิด

ความงอกงามในความสัมพันธ์ รวมถึงสร้างวิถีทางแห่งมนุษยธรรมร่วมกันเพื่อให้ทุกคนสามารถมีชีวิตทางจริยธรรมได้ “อาจกล่าวได้ว่าความเข้มแข็งเบิกบานของเหยียนหุ่ยท่ามกลางความยากจนอดอยากเป็นหลักหมยแสดง “ชีวิตที่ดี” แบบที่ขงจื้อเสนอ เหยียนหุ่ยผลึกให้ “ภาพอุดมคติ” โกล่เคียงกับความเป็นจริงได้มากที่สุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งชีวิตของเหยียนหุ่ยนั่นเองสะท้อนภาพอุดมคติของวิญญูชน อย่างเป็นรูปธรรมที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ความหวังที่เหยียนหุ่ยให้แก่ปรัชญาของจื้อ จึงไม่ใช่เป็นเพียง “บทพิสูจน์” ว่า “ชุมชนมีมนุษยธรรมอันงดงาม” นั้นเป็นไปได้แต่ช่วยเป็นเครื่องแสดงตัวว่าการเป็นสมาชิกในชุมชนนั้นทำให้สมาชิกเองมีความรื่นรมย์ยินดีเข้มแข็งเบิกบาน” (สุวรรณ สถาอาพันธ์, 2554: 327)

นอกจากเหยียนหุ่ยแล้ววิญญูชนในฐานะตัวอย่างอันเลิศแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมก็คือขงจื้อเองซึ่งปกติจะเข้มแข็งเบิกบาน (11:12) ดังที่เราจะเห็นได้จากการที่ขงจื้อกล่าวถึงตนเองว่า “เป็นเพียงคนที่กระหายไฟรู้จะลี้ภัย เวลาเข้มแข็งเบิกบานจะลี้ภัยใครใคร่ ไม่รู้ว่าวัยชรากำลังมาเยือน” (7:18) การลี้ภัย ลี้ภัยใครใคร่เมื่อเข้มแข็งเบิกบาน และไม่รู้ว่ตนเองเริ่มก้าวเข้าสู่วัยชราคือการชี้ให้เห็นถึงการเป็นตัวอย่างอันเลิศของวิญญูชนที่มีวิถีชีวิตที่สามารถสอดประสานการบ่มเพาะคุณธรรมและความเข้มแข็งเบิกบานเข้าไว้ด้วยกัน เป็นชีวิตที่สามารถเติมเต็มความปรารถนาของตนเองได้โดยไร้ข้อจำกัดของห้วงแห่งกาลเวลา ภาพดังกล่าวเป็นภาพที่สะท้อนถึงความรุ่งรอยของการมีชีวิตทางจริยธรรมที่ไม่หวั่นไหวหากไม่เป็นที่รู้จัก (1:1:3) เพราะการมีมนุษยธรรมทำให้ขงจื้อปราศจากความวิตกกังวล (14:30:1) ในเรื่องของชื่อเสียงและเกียรติยศดังเช่นคนอื่น แต่ประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจก็คือตัวอย่างอันเลิศของขงจื้อในการห้วงพะวงในมนุษยธรรม (4:11) ซึ่งเป็นการห้วงพะวงในระดับที่เข้มข้นลึกซึ้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า “วิญญูชนไม่กระทำสิ่งที่ขัดกับมนุษยธรรม แม้เพียงช่วงเวลาอาหารมื้อเดียว เวลารีบเร่งก็ยึดมั่นในคุณธรรม เวลาถูกบีบบังคับก็ยึดมั่นในคุณธรรม” (4:5:3) ดังเช่นตอนที่ขงจื้อไปพบหนานจื่อ จื่อลู่ไม่พอใจ ขงจื้อถึงกับสาบานว่า “หากข้าทำอะไรที่ไม่สมควร ขอให้สวรรค์ปฏิเสธข้า” (6:26) แน่หน่อนว่าการไปพบสนมหนานจื่อดูเหมือนจะเป็นการปฏิบัติที่ดูผิดทำนองคลองธรรมในสายตาของจื่อลู่ แต่สำหรับขงจื้อซึ่งรู้ว่าตนเองจะไม่พลาดหลงเพราะ

ควบคุมตนเองผ่านตาม *หลี่* 禮 (12:15) ซึ่งหมายถึง ขนบจารีต ธรรมเนียม ประเพณี มารยาท พิธีกรรม (สุวรรณผา สถาอานันท์, 2551: 314) เราสามารถพิจารณาได้ว่าการไปพบสนมหนานจื่อสำหรับขงจื่อหมายถึงโอกาสและความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมซึ่งเป็นขอบข่ายที่ขงจื่อทำได้และไม่ใช้สิ่งที่ผิดขนบจารีตอย่างสิ้นเชิงตามความเข้าใจของจื่อลู ดังนั้นขงจื่อจึงมีการตอบสนองด้วยหลี่ผ่านการกล่าวว่า “หากข้าทำอะไรไม่สมควร ขอให้สวรรค์ปฏิเสธ ข้าขอให้สวรรค์ปฏิเสธ ข้า” ในแง่หนึ่งการกล่าวถ้อยคำดังกล่าวก็เพื่อให้จื่อลูคลายความคลั่งใจ ซึ่งในแง่หนึ่งอาจนับได้ว่าเป็นการปฏิบัติหลี่ของขงจื่อต่อลูกศิษย์ ในอีกแง่หนึ่งก็เป็นการเสนอให้สวรรค์ตรวจสอบหลี่ของตนเองในการเข้าพบสนมหนานจื่อและหากมีความผิดก็พร้อมที่จะยอมให้สวรรค์ปฏิเสธ และในอีกแง่หนึ่งก็เป็นการแสดงความบริสุทธิ์ใจที่มีต่อสวรรค์ ซึ่งถือเป็นการสร้างสรรค์หลี่ของตนเองต่อพันธะผูกพันที่มีต่อสวรรค์ไปด้วยในกระบวนการเดียวกัน เราจะเห็นได้ว่าการห่วงพะวงในมนุษย์ธรรมของขงจื่อในฐานะวิญญูชนหาใช่เป็นเพียงเพราะมนุษย์ธรรมก่อให้เกิดความถูกต้องเที่ยงธรรมหรือ “อี้” 義 หากแต่เป็นเพราะวิญญูชนรักมนุษย์ธรรมและไม่ยอมให้สิ่งใดอยู่เหนือมนุษย์ธรรม (4:6:1) จากที่กล่าวมาจะเห็นถึงภาพของขงจื่อในฐานะตัวอย่างอันเลิศของวิญญูชนที่สร้างวิถีชีวิตและกระบวนการแห่งมนุษย์ธรรมให้แก่ตนเองอย่างต่อเนื่อง รุ่มรวยและสร้างสรรค์ ตลอดจนประเมินและตรวจสอบวิถีแห่งมนุษย์ธรรมของตนเองอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งทำที่ดังกล่าวเป็นท่าทีที่จะก่อให้เกิดการตระหนักถึงศักยภาพสูงสุดแห่งตน (self-realization) ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญยิ่งของการเป็นวิญญูชน

นอกจากภาพแห่งความเข้มแข็งเบิกบานของเหยียนหยูท่ามกลางสภาวะอันยากไร้ (6:9) ภาพความเข้มแข็งเบิกบานจนลืมหินโสกราชของขงจื่อ (7:18) และภาพแห่งความอ่อนโยน ใจดี มีสัมมาคารวะ เรียบง่าย ผ่อนปรน ให้เกียรติของขงจื่อ (1:10) คือภาพวิญญูชนซึ่งเป็นตัวอย่างอันเลิศของชุมชนมีมนุษย์ธรรมซึ่งภาพดังกล่าวนี้เป็นภาพที่มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะวิญญูชนคือคนที่สามารถดึงผู้คนให้เข้าสู่การตั้งคำถามกับชีวิตที่เป็นอยู่และสามารถจินตนาการภาพชีวิตแบบอื่นที่มีความเข้มแข็งเบิกบานซึ่งเป็นชีวิตที่เกื้อกูล

คุณสมบัติที่ดึงดูดของผู้คน (12:6) ดังนั้นเมื่อเรามองไปที่วิญญูชนเราจะเห็นท่วงท่าที่สอดประสานกลมกลืน การดำรงตนที่ถึงพร้อมด้วยความสง่างามและความเป็นเลิศทางคุณธรรมซึ่งดำเนินอยู่ควบคู่กันอย่างแนบแน่น ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวทำให้เราชื่นชมวิญญูชนด้วยความรู้สึกว่าคุณธรรม “เป็นเช่นนั้น” หรือเป็น “แบบนั้น” พร้อมๆ กับตั้งคำถามว่าเพราะอะไรและทำไมเราถึงชื่นชมเขา นี่เป็นตัวอย่างที่สำคัญในการเข้าใจจริยศาสตร์แบบตัวอย่างนิยม (exemplarism) ที่เสนอว่าความดึงดูดใจเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นรากฐานที่กำหนดหรือสร้างวิถีแห่งคุณธรรมให้กับเรา กล่าวคือ “อะไรก็ตามที่เราเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรม เกี่ยวกับธรรมชาติของ ความมั่งคั่งมั่งมีเกี่ยวกับธรรมชาติของคุณธรรมที่มีความเฉพาะเจาะจงหรือเกี่ยวกับการที่เราจะบ่มเพาะคุณธรรมเหล่านั้นจะเริ่มต้นที่นี้ ที่การดึงดูดใจ” (Olberding, 2008: 631) ความดึงดูดใจที่คนในชุมชนมีต่อวิญญูชนถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่ายากมีชีวิตที่เข้มข้นเบิกบาน มีกัลยาณมิตรที่ร่วมเดินทางและสร้างวิถีแห่งมนุษยธรรมร่วมกัน วิญญูชนเป็นผู้จุดประกาย เป็นความหวังและชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมให้เกิดขึ้น กล่าวคือในระดับของปัจเจกบุคคลวิญญูชนได้ทำหน้าที่สร้างแรงบันดาลใจให้คนอยากที่จะพัฒนาคุณธรรมของตนเองให้มากขึ้น เพื่อที่จะสามารถมีคุณธรรมที่เทียบเคียงหรือใกล้เคียงกับวิญญูชนได้ กล่าวคือความดึงดูดใจของวิญญูชนจะช่วยให้เราเห็นถึงช่องว่างหรือระยะห่างของ “สภาวะที่เราเป็น” และ “สภาวะที่เราต้องการจะเป็นได้” อย่างชัดเจนและแม่นยำขึ้น

นอกจากนั้นหากเรามองว่าวิญญูชนคือผู้ที่ใช้พลังแห่งจินตนาการในการสร้างการดำรงอยู่ให้กับตนเองโดยใช้มนุษยธรรมและมีความรื่นรมย์ยินดีซึ่งเป็นอารมณ์ที่เปล่งประกายออกมาสู่ภายนอก หากเราพิจารณาต่อไปว่าความรื่นรมย์ยินดีคือ “ภาษาแห่งมนุษยธรรม” ที่ขงจื้อพยายามที่จะสื่อสารหรือบอกกล่าวให้คนในสังคมเข้าใจลักษณะของชุมชนมีมนุษยธรรม “อารมณ์” (ซึ่งในที่นี้คือความรื่นรมย์ยินดี) ย่อมเป็นระบบของการสื่อสารที่สามารถสร้างภาษาของตนเองขึ้นมาโดยการสะท้อนถึงจินตภาพร่วม (collective imagery) อารมณ์ย่อมสามารถที่จะสร้างสรรค์หรือส่งผลต่อพัฒนาการของสังคมได้ (Santangelo, 2007: 290) กล่าวคือหาก

อารมณ์ของวิญญาณคือการสื่อสารในรูปแบบหนึ่งที่คุณในชุมชนสามารถเข้าใจ อารมณ์ดังกล่าวผ่านความตั้งใจที่มีต่อวิญญาณ ในฐานะตัวอย่างอันเลิศวิญญาณ ย่อมสามารถเสนอทิศทางหรือแบบแผนแห่งอารมณ์ความรู้สึกให้แก่คนในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนใช้อารมณ์หรือความรู้สึกดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าใจ มนุษยธรรม ซึ่งในแง่หนึ่งการกระทำดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นการชักชวนให้คนใน ชุมชนมาร่วมสร้างสรรค์ชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนที่สามารถเกื้อหนุนให้คน มีชีวิตทางจริยธรรมร่วมกันได้

การสร้าง “ความเป็นเลิศ” หรือการ “เล่น” กับมนุษยธรรมของวิญญาณ

ผู้ที่เป็นตัวอย่างอันเลิศของชุมชนมีมนุษยธรรมเช่นวิญญาณนั้นจะ เข้าใจถึง 1) ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นอุดมคติ (ideality) กับจินตนาการ (imagination) เราจะเห็นได้ว่าความเป็นอุดมคติของขงจื้ออยู่ในลักษณะเชิง “ดีที่สุด ที่จะเป็นไปได้” (best possible) ซึ่งสะท้อนอยู่ในคำกล่าวที่ว่า “เราไม่หวังจะได้พบ ปราชญ์ แต่หวังว่าจะได้พบวิญญาณ เท่านั้นก็พอแล้ว” (7:25:1) และ “เราไม่หวังจะได้ พบคนดี แต่หวังว่าจะได้พบคนที่แน่วแน่มั่นคง เท่านั้นก็พอแล้ว” (7:25:2) กล่าวคือ ความเป็นอุดมคติของขงจื้อซึ่งอยู่ในลักษณะเชิง “ดีที่สุดที่จะเป็นไปได้” ในบริบท และเงื่อนไขในยุคชุนชิวที่ขงจื้อมีชีวิตอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่งสภาวะความเป็นอุดมคติ ที่ขงจื้อใฝ่ฝันให้ปรากฏก็คือสภาวะแห่งความเป็นอุดมคติที่ขงจื้อสามารถจะ จินตนาการได้และมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน เช่นคนที่เป็นวิญญาณหรือคนที่ แน่วแน่มั่นคง ความเป็นอุดมคติของขงจื้อสื่อนัยขอบเขตที่สามารถจะจินตนาการ ได้ (imaginable) และหากเราพิจารณาความหมายของจินตนาการว่าเป็น “สภาวะ ของจิตใจ (mental state) ที่แสดงการคิดถึงสิ่งใหม่ที่ตรงข้ามกับข้อเท็จจริง หรือสิ่ง ที่ไม่ได้ถูกตระหนักมาก่อน นอกจากนี้จินตนาการยังเกี่ยวข้องกับความเป็นไปได้ และ สิ่งที่จินตนาการได้มักจะถูกนำมาเป็นส่วนขยายร่วมกับสิ่งที่เป็นไปได้” (what is imaginable is often taken to be coextensive with what is possible) (Audi, 1995: 361) นอกจากนี้วิญญาณในฐานะตัวอย่างอันเลิศยังต้องมองเห็นถึง 2) ความสัมพันธ์ระหว่างของคำกิริยาสร้างความเป็นรูปธรรม (to concretize) และ

สร้างความเป็นอุดมคติ (to idealize) ซึ่งอยู่ในกระบวนการเดียวกัน กล่าวคือ วิทยุชนต้องสามารถสร้างความเป็นรูปธรรม (to concretize) เพื่อให้คนในชุมชนเห็นชีวิตที่มีจริยธรรมหรือวิถีชีวิตในชุมชนมีมนุษยธรรม ในขณะที่เดียวกันวิทยุชนก็ต้องสามารถสร้างความเป็นอุดมคติ (to idealize) โดยการทำให้ชุมชนในปัจจุบันนั้นกลายเป็นชุมชนในอุดมคติด้วย ซึ่งเราจะเห็นถึงจากความสำเร็จของเหยียนหุยใน **หลุนอี่วี่** เล่มที่ 6 บทที่ 9 จากภาพที่ขงจื๊อกล่าวถึงเหยียนหุย เราจะเห็นได้ว่าความสำเร็จของเหยียนหุยในการอยู่ในมนุษยธรรมได้ปลดปล่อยเหยียนหุยออกจากการเพ่งพินิจความยากไร้ของตนเอง โลกที่เหยียนหุยอาศัยอยู่หาใช่เป็นโลกที่หดหู่ เหี่ยวเฉา หรือแห้งแล้งที่แม้จะมีเพียงข้าวเพียงขามเดียว หรือมีน้ำเพียงกระบอกเดียวก็ตาม ดูเหมือนว่าหุยได้แปรโลกทั้งโลกให้เป็นเสมือนชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านความเข้มแข็งเบิกบาน ที่เจิดจายประกายแห่งปิติสุขแห่งชีวิตที่ดำเนินไปภายใต้ครรลองแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมอันล้ำค่า จากภาพดังกล่าวเราจะเห็นถึงการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งสะท้อนผ่านการดำเนินชีวิตภายใต้ครรลองแห่งมนุษยธรรมของเหยียนหุย กล่าวคือท่ามกลางความลำบากยากจน มีข้าวเพียงขามเดียว มีน้ำเพียงกระบอกเดียว อาศัยอยู่ในตรอกแคบๆ หุยยังมีความเข้มแข็งเบิกบาน **“ราวกับว่า”** ชีวิตมีความมั่งคั่งสมบูรณ์พูนสุขสามารถมีความเบิกบานหรือมีแรงบันดาลใจได้โดยง่าย ขงจื๊อวิเคราะห์ว่าความมีปัญญาของเหยียนหุยสัมพันธ์กับความสำเร็จอยู่ในวิถีแห่งมนุษยธรรมจนความยากจนข้นแค้นไม่สามารถมีอิทธิพลเหนือหรือสร้างความดิบหนายให้กับจิตใจหรืออารมณ์ของเหยียนหุยได้ ดังนั้นมนุษยธรรมจึงมิใช่เป็นเพียงแค่สิ่งประโลมใจท่ามกลางความลำบากยากไร้ หากแต่เป็นเงื่อนไขที่สามารถทำให้ครรลองแห่งคุณธรรมดำเนินไปได้อย่างมั่นคง

เราจะเห็นได้ว่าพลังแห่งจินตนาการของเหยียนหุยทำให้ชุมชนมีมนุษยธรรมสามารถเป็นไปได้โดยการทำ **“ราวกับว่า”** ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรม กล่าวคือหุยได้แปรโลกอันยากไร้ของตนเองให้กลายเป็น (ภาพจำลองแห่ง) ชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งการกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงพลังแห่งจินตนาการที่ร้อยเรียงความเป็นอุดมคติให้อยู่ในรูปของประสบการณ์เชิงประจักษ์

กล่าวอีกนัยหนึ่งการทำ “ราวกับว่า” ของเหียนหุ่ยคือการสร้างความเป็นรูปธรรม (to concretize) ให้แก่ความเป็นอุดมคติของชุมชนมีมนุษย์ธรรม อันได้แก่ภาพที่สมาชิกในชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้นเบิกบานมีชีวิตทางจริยธรรมอันรุ่มรวยและสร้างสรรค์ ในขณะที่เดียวกันเหียนหุ่ยก็สร้างความเป็นอุดมคติ (to idealize) ให้กับสังคมสมัยนั้นโดยผ่าน “ความคลุมเครือ” (ambiguity) และทำให้เกิดความพราเลือนระหว่างโลกเชิงประจักษ์คือสังคมในยุคชนชิวกับโลกในเชิงอุดมคติคือชุมชนมีมนุษย์ธรรม ความคลุมเครือที่เกิดขึ้นจากการทำให้เป็นอุดมคติคือความสามารถของวิญญูชนที่จะใช้พลังแห่งจินตนาการเป็นกุญแจไขความเป็นไปได้ให้โลกทั้งสองสามารถหลอมรวมและกลายเป็นโลกเดียวกันได้ กล่าวคือการสร้างความคลุมเครือในฐานะของการทำให้เป็นอุดมคตินั้นเป็นการสร้างความคลุมเครือทั้งในเชิงเวลาและในเชิงบรรทัดฐาน กล่าวคือโดยผ่านการทำ “ราวกับว่า” หรือทำ “ประหนึ่งว่า” สามารถดึงให้คนในชุมชนตั้งคำถามกับบรรทัดฐานของสังคมในสมัยยุคชนชิวพร้อม ๆ กับเสนอเกณฑ์บรรทัดฐานใหม่ คือคุณธรรมเหรินหรือมนุษย์ธรรมให้กับคนในชุมชน ดังนั้นคนในชุมชนจึงสามารถจินตนาการหรือเห็นภาพชุมชนมีมนุษย์ธรรมผ่านตัวอย่างอันเลิศของวิญญูชนที่กำลังขับเคลื่อนสถานะแห่งความแตกต่างเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมในยุคสมัยนั้นที่เต็มไปด้วยความวุ่นวาย ไร้สาระสาย นอกจากนั้นการทำ “ราวกับว่า” ยังแสดงนัยของการแยกหรือสร้างเส้นแบ่งในเชิงมิติเวลาด้วย กล่าวคือโดยผ่านพลังแห่งจินตนาการวิญญูชนจึงสามารถนำเวลาของชุมชนมีมนุษย์ธรรมซึ่งเป็นเวลาที่เป็นไปได้ในอนาคตมาแสดงในปัจจุบันเพื่อก้าวข้ามชุมชนในปัจจุบันและสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนมีมนุษย์ธรรมได้ เราจะเห็นได้ว่าการเข้าใจเรื่องมิติเวลาของวิญญูชนนั้นดูจะมีทั้งการเคลื่อนที่ไปข้างหน้า คือการสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมในขณะที่เดียวกันก็กำลังถอยหลังคือย้อนกลับไปหาขนบจารีตแห่งอารยธรรมโจว ขณะเดียวกันก็ตระหนักรู้ถึงความร้อนระอุที่เกิดขึ้นในสังคมในยุคปัจจุบันอันได้แก่สังคมในยุคชนชิว การเคลื่อนที่ไปข้างหน้า—การถอยหลัง—การเห็นบริบท ณ ปัจจุบันชี้ให้เห็นถึงขีดความสามารถของวิญญูชนในฐานะตัวอย่างอันเลิศที่จะสลายพรมแดนโดยสร้าง “ความคลุมเครือ” (ambiguity) ผ่านมิติเวลาเพื่อเป้าหมายที่สำคัญคือการเชื่อม

ประสานให้เกิด “ความต่อเนื่อง” (continuity) ของชนบจารีตแห่งอารยธรรมโจว สังคมในยุคชุนชิว และชุมชนมีมนุษยธรรมให้สามารถหลอมรวมและส่งทอดวิถีแห่งมนุษยธรรมระหว่างกันได้ กล่าวโดยสรุปคือการเข้าใจมิติทางประวัติศาสตร์ของวิญญูชนได้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นทั้งหมด (totality) กล่าวคืออยู่ในสังคมปัจจุบันแต่ก็ตระหนักชัดถึงอนาคตคือชุมชนมีมนุษยธรรมขณะเดียวกันก็เห็นถึงความรุ่งเรืองสว่างามแห่งอดีตคือชนบจารีตแห่งอารยธรรมโจว ดังนั้นการทำ “ราวกับว่า” หรือ “ประหนึ่งว่า” ผ่านพลังของจินตนาการคือกระบวนการที่สำคัญที่วิญญูชนในการก้าวข้ามพรมแดนแห่งเวลาเพื่อบรรลุพันธกิจหลักคือการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้นได้

สำหรับประเด็นต่อไปเราจะพิจารณาถึงเนื้อหาหรือกระบวนการของการใช้พลังทางจินตนาการของวิญญูชนผ่านการทำ “ราวกับว่า” เพื่อจะชี้ให้เห็นการเป็นตัวอย่างอันเลิศของวิญญูชนในการ “สร้างความเป็นเลิศ” (master) หรือ “เล่น” (play) กับมนุษยธรรมเพื่อสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมเพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนในอุดมคติ ซึ่งผู้วิจัยได้รับแนวคิดนี้มาจากการพิจารณาหลักและเหรินผ่านความเปรียบที่ว่า “หลี่” คือ “หลักภาษาทางวัฒนธรรม” (cultural grammar) ส่วน “เหริน” นั้นอยู่ในลักษณะของ “การเป็นเจ้านายของวัฒนธรรม” (master of the culture) โดยผู้ที่ปฏิบัติหลี่นั้นเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการได้เหริน เช่นเดียวกับคนที่จัดการควบคุมภาษาได้ต้องเป็นคนที่มีศึกษาหลักภาษามาก่อน ในทำนองเดียวกันคนที่มิเหรินก็สามารถปฏิบัติหลี่ได้อย่างเป็นธรรมชาติเช่นเดียวกับคนที่สามารถเล่นกับภาษาได้แล้ว ยกตัวอย่างเช่น เซคสเปียร์ที่ใช้หลักภาษาได้อย่างคล่องแคล่วเป็นธรรมชาติขณะที่เล่นกับภาษา (Li, 2007: 317) เราจะเห็นได้ว่าการ “เล่น” กับมนุษยธรรมผ่านการทำ “ราวกับว่า” หรือการทำ “ประหนึ่งว่า” ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมคือ การ “เล่น” กับมนุษยธรรมโดยการสร้าง “วิถี” แห่งการปฏิบัติหลี่ โดยผ่านการทำ การทำ “ราวกับว่า” หรือการทำ “ประหนึ่งว่า” เพื่อที่จะสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นได้ในสังคม

ผู้วิจัยขอเสนอว่าการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมของวิญญูชนแบ่งได้เป็น 4 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นแรก คือ การ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมชี้ให้เห็นถึง “ความจริงแท้” (authenticity) ของความสัมพันธ์ของหลี่และเหรินในขณะเดียวกันก็กำลังเสนอทางเลือกที่แตกต่าง (alternative) ให้กับสังคมในยุคสมัยนั้นด้วย โดยทั่วไปความจริงแท้ (authenticity) หมายถึง “การดำรงความจริงต่อตัวเรา (to be true to ourselves) และใช้ความจริงนั้นสร้างการดำรงอยู่ของเราขึ้นมา (Bonnette and Cuypers, 2003: 328) ส่วนชาร์ล เทเลอร์ (Charles Taylor) ได้ให้ความหมายของความจริงแท้ไว้ว่า “...เรากล่าวหาว่า ความจริงแท้...(A) เกี่ยวกับ (i) การรังสรรค์และการสร้างเช่นเดียวกับการค้นพบ, (ii) ความสร้างสรรค์และบ่อยครั้ง (iii) ตรงกันข้ามต่อกฎของสังคมและอาจเป็นไปได้ว่าขัดแย้งกับสิ่งที่เราตระหนักว่ามันคือศีลธรรม”¹ (Taylor, 1991: 66)

ความหมายข้อที่ (iii) ของเทเลอร์มีความน่าสนใจตรงการตรงกันข้ามต่อกฎของสังคมและอาจเป็นไปได้ว่าขัดแย้งกับสิ่งที่เราตระหนักว่ามันคือศีลธรรม... เมื่อนำมาพิจารณากับร่วมกับหลุนอี่ว เล่มที่ 3 บทที่ 12 ที่บันทึกไว้ว่า “เช่นไหว้บรรพชนราวกับบรรพชนอยู่ตรงหน้า”...

การเช่นไหว้ “ราวกับ” บรรพชนอยู่ตรงหน้าแสดงให้เห็นถึงเวลาที่เหลื่อมซ้อนกันในสองระดับ คือเวลาในอดีตที่บรรพชนยังมีชีวิตอยู่กับเวลาในปัจจุบันในขณะที่เช่นไหว้ ซึ่งขงจื้อเน้นย้ำว่าต้องเช่นไหว้ “ราวกับ” บรรพชนอยู่ตรงหน้า การที่ขงจื้อให้ความสำคัญกับการกลับไปยังเวลาในอดีตผ่านการแสดงความเคารพต่อบรรพชน “ราวกับ” ทำนยังมีชีวิตอยู่หรือ “ราวกับ” บรรพชนอยู่ตรงหน้านี้ถือเป็นการสร้างประสบการณ์ในปัจจุบันให้เป็นห้วงเวลาเดียวกับอดีตหรือเป็นการ

¹ ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ ..we can say that authenticity....(A) involves (i) creation and construction as well as discovery, (ii) Originality, and frequently (iii) opposition to the rules of society and even potentially opposite to what we recognize as morality.

ย้อนกลับไปสู่ออดีตเพื่อให้อดีตมีชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งเป็นการทำให้เวลาที่เป็นอดีต-ปัจจุบันหายไปและเปิดช่องทางให้แก่อนาคตที่แตกต่างไปจากเดิมหากไม่มีการเชื่อมโยงกับ "อดีต" แห่งอารยธรรมใจ เราจะเห็นได้ว่าการเช่นไหว "ราวกับ" บรรพชนอยู่ตรงหน้าโดยใช้พลังแห่งจินตนาการดังกล่าวคือการที่วิญญาณได้แสดงให้เห็นถึง "ความจริงแท้" ของความสัมพันธ์ระหว่างเรากับหลี่ ซึ่งจากเดิมคุณธรรมหรือนอยู่ในลักษณะที่ไม่ปรากฏ (absence) ใหกลายเป็นสิ่งที่ปรากฏ (presence) พร้อมๆ กับหลี่ในขณะเช่นไหว กล่าวคือการ "เล่น" กับเรีนผ่านการสร้างวิถีแห่งการปฏิบัติหลี่โดยทำ "ราวกับว่า" เป็นการแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะความจริงแท้ระหว่างเรากับหลี่ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำให้มนุษย์ธรรมปรากฏขึ้นแล้วดังที่ขงจื้อกล่าวว่า ...เป็นมนุษย์แต่ไร้มนุษยธรรมมีอะไรเกี่ยวข้องกับหลี่ได้เล่า...(3:3) ยังเป็นความพยายามของวิญญาณที่จะสรรค์สร้างมนุษยธรรมให้เป็นบรรทัดฐานใหม่เพื่อที่จะสามารถยกระดับชุมชนไปสู่ชุมชนมีมนุษยธรรมได้นอกจากนี้ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ ความย้อนแย้งของการทำ "ราวกับว่า" ของวิญญาณซึ่งดูผิวเผินแล้วเหมือนจะ "ดึง" ใหวิญญาณออกห่างจากความจริงแท้ แต่ในทางกลับกันการทำ "ราวกับว่า" ถือเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการเข้าใจมนุษยธรรมของวิญญาณ เพราะนอกจากการทำ "ราวกับว่า" จะชี้ให้เห็นถึงความจริงแท้ของความสัมพันธ์ระหว่างเรากับหลี่แล้วการทำ "ราวกับว่า" ยังเป็นการสร้างความแตกต่างระหว่างคนที่แสสร้างมีมนุษยธรรมกับคนที่กำลังดำเนินตามครรลองแห่งมนุษยธรรมดังที่ขงจื้อกล่าวว่า "วาเทที่สวยหรู ท่าทีที่แสสร้างยากนักที่จะเกี่ยวกับมนุษยธรรม" (17:17) หรือ "คนซึ่งทำสีหน้าท่าทางเข้มแข็ง แต่ภายในอ่อนแอเหมือนพวกเสียวเริน ไม่เหมือนพวกที่เจาะกำแพงขโมยดอกหรือ" (17:12) หรือการที่ขงจื้อแยกแยะระหว่างคนที่ประสบความสำเร็จกับคนที่เป็นที่รู้จัก "คนที่ประสบความสำเร็จต้องมั่นคง ซื่อตรง รักความถูกต้อง ตรวจสอบวาจา พิจารณาสีหน้าท่าทีของผู้คน คอยระวังตนอ่อนน้อมต่อผู้อื่น" (12:20:5) ส่วน "คนที่เป็นที่รู้จัก แม้จะปั้นแต่งท่าทางราวกับมีมนุษยธรรมแต่การปฏิบัติไปในทางตรงข้าม" (12:20:6) ซึ่งคนกลุ่มนี้น่าจะเพียงแค่ว่า "ทำอย่างไร" (knowing how) โดยไม่รู้ว่า "ทำไม" (knowing why) แต่สำหรับวิญญาณผู้ซึ่งใช้ความเที่ยงธรรมเป็นฐาน

ใช้หรีเป็นแนวปฏิบัติ ใช้ความอ่อนน้อมถ่อมตนในการแสดงออก และใช้ความจริงใจทำให้สมบูรณ์ (15:17) ทำให้วิญญาณสามารถ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมโดยการทำให้ “ราวกับว่า” ได้อย่างมีนัยสำคัญต่อเป้าหมายการสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมของตนเองได้ดังที่เราจะเห็นได้จากตัวบท *ทูลหรี* เล่มที่ 12 บทที่ 2 บันทึกไว้ว่า จังกถามถึงมนุษย์ธรรม อาจารย์กล่าวว่า “เมื่อออกข้างนอกก็ปฏิบัติต่อผู้คนประหนึ่งว่ากำลังต้อนรับแขกสำคัญ เมื่อใช้พระราชารัฐก็ให้ทำประหนึ่งว่ากำลังช่วยประกอบพิธีเช่นสวรรคตอันยิ่งใหญ่” เข้าใจได้ว่าสำหรับวิญญาณผู้เป็นตัวแทนแห่งคุณธรรมและผู้ปกครองแห่งชุมชนมีมนุษย์ธรรม การปฏิบัติต่อผู้คนยอมเสมอเหมือนกำลังต้อนรับแขกคนสำคัญที่ต้องมีความจริงใจ ให้เกียรติและแสดงท่าทีแห่งความเคารพหรือในการใช้พระราชารัฐก็ให้ทำประหนึ่งว่าพันธกิจดังกล่าวมีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งใหญ่เทียบเท่าพันธกิจที่มีต่อสวรรค์ ดังนั้นวิญญาณจึงทำ “ราวกับว่า” หรือ “ทำประหนึ่งว่า” ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษย์ธรรมเรียบร้อยแล้วเพื่อแสดงให้เห็นถึงความจริงแท้ของความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมหรีกับหรี และใช้ความจริงแท้ดังกล่าวสร้างบรรทัดฐานใหม่ให้กับสังคมในสมัยขุนชิวเพื่อยกระดับหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่ชุมชนในอุดมคติได้

ประเด็นที่สอง การแสดงความจริงแท้ของหรีกับหรีโดยการ “เล่น” กับคุณธรรมหรีและสร้างวิถีแห่งการปฏิบัติหรีของวิญญาณถือเป็นการ “วิพากษ์” การขาดความจริงแท้ของหรีกับหรีที่กำลังดำเนินอยู่ในสังคมในยุคสมัยนั้นที่คนปฏิบัติหรีแต่ไร้ความเคารพ ไร้ทุกข์แต่ไม่โศกเศร้า (3:26) ซึ่งการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมของขงจื้อคือ “การแทนที่/ ซ้อนทับ” ภาพที่ควรจะเป็นเพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง กล่าวคือสำหรับขุนนางบัณฑิตเมื่อประกอบพิธีกรรมตระหนักถึงความเคารพ เมื่อไร้ทุกข์ตระหนักถึงความโศกเศร้า... (19:1) หรือ “เมื่ออาจารย์เห็นคนไร้ทุกข์หรือคนแต่งชุดพิธีการ หรือคนตาบอด แม้เมื่อคนเหล่านั้นอายุน้อยกว่าอาจารย์จะลุกขึ้นยืน (หากกำลังนั่งอยู่) หรือถ้ากำลังเดินผ่านก็จะเร่งฝีเท้าทุกครั้ง” (9:9) การวิพากษ์การขาดความจริงแท้ของหรีกับหรีโดยการแทนที่ความจริงแท้ในการ “เล่น” กับคุณธรรมของตนเองคือการแสดงนัยที่สำคัญว่าหรีที่ไร้หรีหรือมนุษย์ธรรมดังที่ปรากฏอยู่ในสังคมนั้นมี “ความปลอม” (fake) และปราศจากความ

จริงแท้ (inauthenticity) ซึ่งขงจื้อคิดว่าสิ่งเหล่านี้คือปัญหาใหญ่ที่ไม่อาจนำคนในชุมชนไปสู่การมีชีวิตทางจริยธรรมอย่างแท้จริงได้ และเมื่อเราพิจารณา *หลุนอี่ว* เล่มที่ 9 บทที่ 9 เราจะเห็นถึง การลุกขึ้นยืนของขงจื้อและการเร่งฝีเท้าซึ่งผู้วิจัยคิดว่านี่คือสัญญาณที่ใช้ในการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมของตน ในเบื้องต้นการกระทำดังกล่าวคือเป็นการแสดงความเคารพ การให้เกียรติและการตระหนักถึงความสำคัญซึ่งเป็นรูปแบบหรือวิถีแห่งการปฏิบัติที่ดีที่แตกต่างจากคนทั่วไป แต่สำหรับขงจื้อในฐานะวิญญูชนที่สามารถ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมได้ การลุกขึ้นเวลาเห็นคนแต่งชุดพิธีการหรือคนไว้ทุกข์ คือการทำ “ราวกับว่า” ตนเองเข้าร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งในสภาวะการณ์ดังกล่าว กล่าวคือการยืนขึ้นของขงจื้ออาจกำลังสื่อเนื้อหาของการทำงานความเคารพในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ หรือยืนเพื่อร่วมแสดงความไว้อาลัยแก่ผู้ที่จากไป ส่วนการเร่งฝีเท้าเมื่อเห็นคนตาบอดอาจเป็นไปเพราะขงจื้อต้องการแสดงออกซึ่ง “ความอ่อนไหวทางศีลธรรม” (moral sensibility) โดยการแสดงการมีส่วนร่วมในการรับรู้ “ชะตา” ที่สวรรค์ได้มอบให้กับคนตาบอดอย่างไม่อาจเลือกได้ การเร่งฝีเท้าจึงเป็นการทำ “ราวกับว่า” ตนเองไม่ได้ปรากฏตัวหรือไม่ได้เดินผ่านคนผู้นั้นเพื่อให้คน (ตาบอด) ผู้นั้นไม่ต้องปรับอิริยาบถอันเป็นสิ่งที่จะสร้างความระคายเคืองหรือความลำบากที่ไม่จำเป็นให้แก่คนผู้นั้นได้ นอกจากนี้การลุกขึ้นยืนหรือการเร่งฝีเท้าของขงจื้อยังเป็นชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของ “ระยะห่าง” (distance) กับ “ความใกล้ชิด” (intimacy) ในขณะเดียวกันก็ตั้งคำถามและเสนอคุณูปการของระยะห่างกับความใกล้ชิดนั้น กล่าวคือการทำ “ราวกับว่า” ของขงจื้อเป็นการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมต่อกลุ่มคนซึ่งมีระยะห่างในความสัมพันธ์แต่ขงจื้อทำ “ราวกับว่า” คนกลุ่มนั้นเป็นคนใกล้ชิดในความสัมพันธ์ เช่นเดียวกับเพื่อน หรือเหล่าศิษย์ เป็นต้น กล่าวคือแม้ว่าขงจื้ออาจจะไม่รู้จักรคนเหล่านั้นหรือคนเหล่านั้นมีอายุน้อยกว่าขงจื้อก็ยิ่งแสดงให้เห็นถึงการเข้าใจสภาวะการณ์อันอ่อนไหวที่พวกเขา กำลังประสบอยู่ด้วย การ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมซึ่งทำที่ดังกล่าวของขงจื้อถือเป็นการตั้งคำถามต่อคนใกล้ชิด อันได้แก่คนที่เป็ญาติมิตรของผู้ตายที่กำลังไว้ทุกข์ แต่ปราศจากความโศกเศร้า คนที่เข้าร่วมพิธีกรรมแต่ขาดความเคารพ หรือคนที่เป็นญาติหรือเพื่อนของคนตาบอดที่มีความสมบูรณ์ทางกายภาพ แต่ขาดไร้ซึ่ง

ความระวังไหวในการประพฤติปฏิบัติต่อคนตาบอดนั้น เราจะเห็นได้ว่าการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมผ่านการทำ “ราวกับว่า” ของขงจื้อได้แสดงให้เห็นว่าระยะห่างหรือข้อจำกัดนั้นไม่ได้สร้างข้อจำกัดหรือเป็นอุปสรรคต่อความใกล้ชิดตั้งที่เมื่อผ่านฉือเถาถึงมนุษย์ธรรม อาจารย์กล่าวว่า “รักมนุษย์”...(12:22:1) ดังนั้นการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมของขงจื้อคือความสามารถในการทำให้คนที่มิระยะห่างในความสัมพันธ์เสมือนหนึ่งคนใกล้ชิดเพราะ “เมื่อวิญญูชนปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเคารพและให้เกียรติตามหลี่ เมื่อนั้นคนในโลกทั้งผองก็ล้วนเป็นที่หนึ่งกัน”...(12:5:4) เราจะเห็นได้ว่าการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมของขงจื้อคือการแสดงนัยของความรักและการสร้างสายใยแห่งความอาทรให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งสายใยแห่งความอาทรดังกล่าวคือเครื่องมือสำคัญในการสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมอันงดงามร่วมกันได้

ประเด็นที่สาม การ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมของขงจื้อชี้ให้เห็นถึงมิติเวลา (temporality) และบรรทัดฐานใหม่ของชุมชนมีมนุษย์ธรรมไปพร้อมๆ กัน ด้วยบท *หลุนอี่ว* เล่มที่ 9 บทที่ 3:2 บันทึกไว้ว่า

“การค้ำับ ณ เบื้องล่างท้องพระโรงถูกต้องตามจารีตแต่
เดี๋ยวนี้ขึ้นไปค้ำับบนท้องพระโรงก่อน นี่เป็นอาการยโส แม้จะ
ขัดกับคนทั่วไป เรายังค้ำับ ณ เบื้องล่างท้องพระโรง”

จากด้วยบทที่ยกมาจะเห็นได้ว่า ขงจื้อนั้นได้ปฏิบัติหลี่ “ราวกับว่า” ตนเองนั้นอยู่ในชุมชนมีมนุษย์ธรรมที่ใช้หลี่ของอารยธรรมโจวเป็นแบบแผน ที่แม้คนสังคมในยุคชุนชิวจะค้ำับบนท้องพระโรงก่อนแต่ขงจื้อนั้นก็เลือกที่จะค้ำับเบื้องล่างท้องพระโรง การ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมผ่านการทำ “ราวกับว่า” คือการใช้วิญญูชนใช้พลังแห่งจินตนาการสร้างสภาวะการณ์ที่แตกต่างในสังคมโดยใช้มิติเวลาเพื่อที่จะสร้างบรรทัดฐานใหม่ให้กับสังคมในยุคชุนชิวที่ขณะนั้นมีความสับสนวุ่นวายให้สามารถเปลี่ยนแปลงเพื่อเข้าสู่ชุมชนมีมนุษย์ธรรมได้ ทั้งนี้เพราะการค้ำับเบื้องล่างท้องพระโรงของขงจื้อนั้นเป็นการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมผ่านการทำ

“ราวกับว่า” ตนเองนั้นอยู่ในช่วงเวลาแห่งราชวงศ์โจว ซึ่งเป็นการ “ทำทนาย” ขนบจารีตในมิติเวลาในปัจจุบันโดยการแทนที่ (substitute) มิติเวลาในอดีตคือมิติเวลาแห่งขนบจารีตแห่งอารยธรรมโจวบนมิติเวลาในปัจจุบัน ซึ่งการทำทนายดังกล่าวของขงจื๊อย่อมเป็นทั้งการตั้งคำถามกับสังคม เป็นทั้งการวิพากษ์ รวมทั้งเป็นการเสนอว่ามีสภาวะการณ์อื่นในมิติเวลาอื่นที่สามารถสร้างชีวิตทางจริยธรรมให้กับคนในสังคมได้ และหากคนในสังคมตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวอาจมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วมและเป็นสมาชิกในการสร้างชุมชนในอุดมคติร่วมกันได้จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าจักรวาลวิทยาของจีนไม่ได้มองว่าโลกเป็นที่รวมของวัตถุที่สามารถระบุกาลและเทศะได้อย่างตรง ๆ หากแต่คือโลกคือที่รวมของพลังที่เป็นเหตุการณ์ เป็นสภาวะของการกลายเป็น (becoming) เป็นกระบวนการของความแปรเปลี่ยน (transformation) (ศรีญา อรุณขจรศักดิ์, 2550 :19) เราจะเห็นได้ว่าโลกทัศน์เรื่องเวลาในปรัชญาจีนนั้นมองเวลาในอุดมคติผ่านมิติของอดีตหรือยุคทองแห่งความรู้โรจน์แห่งบุรพกษัตริย์มากกว่าจะมองเวลาเป็นความก้าวหน้าซึ่งเป็นมโนทัศน์เวลาในเชิงเส้นตรง (linear conception of time) อย่างในปรัชญาตะวันตก (Marcus, 1961: 132-133) ที่ประวัติศาสตร์นั้นมุ่งไปสู่เป้าหมายสุดท้ายทางประวัติศาสตร์ซึ่งจำต้องดำเนินไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากแต่โลกทัศน์ทางประวัติศาสตร์จีนนั้นมิได้แยกขาดจากนัยยะทางศีลธรรม (Shu-hsien Liu, 1974 :149) ซึ่งเราจะเห็นได้จากการที่ขงจื๊อเสนอการสร้างชุมชนในอุดมคติผ่านขนบจารีตแห่งอารยธรรมโจวเพราะ “ราชวงศ์โจวเรียนรู้จากสองราชวงศ์ก่อนหน้านั้น วัฒนธรรมช่างสมบูรณ์เสียนี้กระไร เรายึดตามโจว” (3:14) ในแง่นี้เราจะเห็นว่า การเรียนรู้จากราชวงศ์ก่อนๆ ทำให้อารยธรรมโจวมีสถานะของการเป็น “จุดรวมแห่งเวลาในอุดมคติ” ที่ซ้อนทับและแนบแน่นไปด้วยวิถีแห่งคุณธรรมที่เหมาะสมกับการเป็นต้นแบบของชุมชนในอุดมคติในความคิดของขงจื๊อ ดังนั้นการทำ “ราวกับว่า” ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมโดยใช้ขนบจารีตแห่งอารยธรรมโจว จึงเป็นการทำให้เวลาในอุดมคติมีชีวิตขึ้นอีกครั้ง (relived) พร้อมๆ กับเป็นการสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมให้กับชุมชนในปัจจุบันในขณะเดียวกันเพื่อเป็นการเปิดความเป็นไปได้ต่อชุมชนมีมนุษยธรรมให้สามารถเกิดขึ้นได้ในอนาคต

ประเด็นสุดท้าย การ “เล่น” กับมนุษยธรรมของวิญญาณคือแ่งมมอัน สำคัญของการกระตุ้นเราให้คนในชุมชนจินตนาการถึงภาพชุมชนในอุดมคติซึ่งเป็นชุมชนที่มีมนุษยธรรมเป็นบรรทัดฐาน ซึ่งเราจะเห็นได้จากกรณีที่ขงจื้อเข้าร่วมร้องเพลงกับผู้คน ถ้าขับกล่อมได้ไพเราะขงจื้อจะให้ขับซ้ำอีกครั้ง หลังจากนั้นจึงสร้างความกลมเกลียวด้วย (7:31) เราจะเห็นได้ว่า “ขงจื้อ” ร่วม “ร้องเพลงกับผู้คน ถ้าพบว่าขับกล่อมได้ไพเราะซึ่งจะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่มีความอ่อนโยนระวิงไหวต่อความรู้สึกของกันและกัน ขงจื้อจะขอให้ขับซ้ำอีกเพื่อยืนยันความไพเราะและความสัมพันธ์อันดีงามที่เป็นพื้นฐานอยู่ก่อน หลังจากนั้นขงจื้อจึงจะสร้าง *เหอ ความกลมเกลียวด้วย*” (สุวรรณา สถาอนันท์, 2554: 329) ผู้วิจัยคิดว่า การขับเพลงร่วมกับผู้คนครั้งที่สองนั้นมีความน่าสนใจ หากเรานำมาพิจารณากับการ “เล่น” กับมนุษยธรรมของขงจื้อ กล่าวคือในขณะที่การขับครั้งแรกเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันดีงามของผู้คน แต่การขับครั้งที่สองเป็นการกระตุ้นเร้าความรู้สึกและประสบการณ์ในเชิงสุนทรีย์ให้เข้มข้นขึ้น (intensify) เพื่อให้ทุกคนเข้าใจในจังหวะจะโคนหรือท่วงทำนองอันสอดประสานกลมกลืนเพื่อให้คนในชุมชนรู้สึก “ราวกับว่า” นี่คือการประสบการณ์ของการเข้าร่วมหรือเป็นสมาชิกจริงๆ ของชุมชนมีมนุษยธรรมของขงจื้อ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การขับครั้งที่สองเป็นการ “เล่น” กับมนุษยธรรมของขงจื้อเพื่อร่วมสร้างความรู้สึก “ราวกับว่า” อยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมจริงๆ ให้กับผู้คนและใช้ความรู้สึก “ราวกับว่า” ที่ท่วมท้นนั้นเชื่อมโยงกับคุณธรรมหรือความกลมกลืนสมดุลงซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในขั้นตอนถัดมา เราจะเห็นได้ว่าวิธีการสร้างความสมดุลงกลมเกลียวของขงจื้อคือขั้นตอนที่สำคัญของการเปลี่ยนผ่านความรู้สึกที่ท่วมท้นและความไพเราะให้กลายมาเป็นการจินตนาการ “ภาพชุมชนในอุดมคติ” ผ่านวิญญาณ (หรือตัวขงจื้อเอง) ในฐานะผู้ปกครองของชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่สามารถสร้างความกลมกลืนสมดุลงนั้นให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งผู้ปกครองที่สามารถสร้างความกลมกลืนสมดุลงให้เกิดขึ้นย่อมเป็นผู้ปกครองที่รักจารีต และ “เมื่อผู้ปกครองรักจารีต ปวงประชาทั้งง่ายต่อการปกครอง” (14:44) และ “คนอยู่ไกลเป็นสุข คนอยู่ไกลอพยพมา” (13:16) ความสงบกลมกลืนราบรื่นในความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีผู้ปกครองที่ทรง

คุณธรรมดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นถึงบรรยากาศของชุมชนในอุดมคติที่เป็นชุมชนที่ “ผู้อาวุโสได้อยู่อย่างสงบ มิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกัน และผู้เยาว์ห่วงใยอาทรกัน” (5:25) หรือภาพแห่งประสบการณ์ที่รุ่มรวยในเชิงสุนทรียภาพ เช่นภาพความมุ่งมั่นของเตียนที่ว่า “ในเดือนสุดท้ายแห่งฤดูใบไม้ผลิ เสื้อผ้าอาภรณ์สำหรับฤดูนี้ก็มีพร้อม ศิษย์ต้องการลงเล่นน้ำในแม่น้ำอี๋ พร้อมกับหนุ่มน้อยห้าหกคนหรือเด็กน้อยสักหกเจ็ดคนรับสายลมบนแท่นพิธิ และเดินร้องเพลงกลับบ้าน” (11:25:7) จากถ้อยคำของเตียนสะท้อนให้เห็นประสบการณ์ของการอยู่ในชุมชนในอุดมคติ เช่นเดียวกับการอยู่ในช่วงเดือนสุดท้ายแห่งฤดูใบไม้ผลิที่ดอกไม้จะแย้มบานสะพรั่งอย่างเต็มที่ ซึ่งหมายถึงชุมชนในอุดมคติเป็นชุมชนที่สามารถทำให้ประชากรราษฎรมีความสุข ปราศจากความอดอยากหรือยากไร้ มีความบริบูรณ์ดังจะเห็นได้จาก *เสื้อผ้าอาภรณ์สำหรับฤดูนี้ก็มีพร้อม* นอกจากนี้ประสบการณ์ของการรับสายลมบนแท่นพิธิ การเดินร้องเพลงกลับบ้าน และลงเล่นน้ำกับมิตรสหายชี้ให้เห็นว่าประสบการณ์ทางสุนทรียะนั้นเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในฐานะของประสบการณ์ในชีวิตประจำวันที่ทุกคนสามารถมีความสุขชื่น เบิกบาน ชีวิตซึ่งได้รับการเติมเต็ม (fulfillment) จนสามารถสร้างวิถีชีวิตที่มีจริยธรรมให้กับตนเองและร่วมกับผู้อื่นได้ เราจะเห็นได้ว่าการกระตุ้นเร้าให้คนในชุมชนรู้สึก “ราวกับว่า” ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมสามารถทำให้คนเข้าใจภาพหรือบรรยากาศของชุมชนมีมนุษยธรรมในภาพรวมได้

โดยทั่วไปความหมายของการล้อเลียน (parody) คือการลอกเลียน (copy) ผลงานหรือสิ่งที่เป็นที่รู้จักโดยการนำเสนอแง่มุมที่เสียดสีในเชิงขบขัน (Longman Dictionary of Contemporary English, 1995) Dentith (2000: 9) เสนอว่า “การล้อเลียนคือ ภาคปฏิบัติเชิงวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งได้แสดงถึงการลอกเลียนอย่างมีนัยเชิงโต้แย้งของภาคปฏิบัติหรือกระบวนการผลิตเชิงวัฒนธรรมของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง” กล่าวคือการล้อเลียนนั้นเป็นการล้อเลียนในระดับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมจารีตที่เป็นแบบแผนให้คนยึดถือปฏิบัติ การล้อเลียนจึงไม่ใช่แค่การล้อเลียนที่ตัวเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นอิสระ แต่เป็นการล้อเลียนที่ครอบคลุมระดับของกฎเกณฑ์หรือแบบแผนที่สร้างหรือกำหนดเหตุการณ์นั้น ๆ ขึ้นมา ในตัวบท *หลุนอี่วี่*

เราจะเห็นถึงการล้อเลียนของขงจื๊ออันได้แก่ “เมื่อเต๋าไร้ประสิทธิผล เราจะลงเรือท่องทะเลกว้าง คนที่จะตามเราไปคือโหยว กระทบมิ่ง...(5:6)” และเล่มที่ 9 บทที่ 13 บันทึกไว้ว่า

9:13:1 อาจารย์อยากจะไปอยู่ท่ามกลางอนารยชนทั้งเก้าเผ่า

9:13:2 มีคนกล่าวว่า “พวกนั้นแสนจะป่าเถื่อน จะไปอยู่กับพวกเขาได้อย่างไร” อาจารย์ตอบว่า “หากมีวิญญูชนไปอยู่กับพวกเขายังจะมีความป่าเถื่อนลงเหลืออยู่หรือ?”

จากตัวบทที่ยกมาทำให้เห็นถึงการล้อเลียนของขงจื๊อที่แบ่งเป็นสองประเด็น ประเด็นแรก คือการล้อเลียนสังคมในยุคขุนชิว ได้มีนักวิชาการเสนอว่า ผู้คนร่วมสมัยของขงจื๊อได้อาศัยวิธีสองวิธีหลักในการต่อกรกับทางออกของความวุ่นวายสับสนในสังคมสมัยขุนชิวอันสามารถแบ่งออกเป็นสองทางหลัก ทางแรกคือกลุ่มคนที่เลือกการหลีกหนีสังคมโดยเดินทางออกจากรัฐเพื่อแสวงหาชีวิตเรียบง่ายในเขตชนบท อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่อยู่ในรัฐต่อไปแต่เลือกที่จะฉ้อฉลอำนาจและคำนึงถึงผลประโยชน์เป็นหลัก ผู้วิจัยคิดว่าขงจื๊อได้ทำการล้อเลียนคนทั้งสองกลุ่มโดย “การลงเรือท่องทะเลกว้าง” นั้นล้อเลียนกลุ่มคนที่หลีกหนีสังคม และ “การไปอยู่ท่ามกลางอนารยชนทั้งเก้าเผ่า” คือการล้อเลียนกลุ่มคนที่ฉ้อฉลอำนาจ เราจะเห็นได้ว่าในขณะที่วิญญูชนสามารถใช้พลังทางจินตนาการเพื่อสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมให้กับสังคมในยุคสมัยนั้นซึ่งเป็นภาพชุมชนในเชิงอุดมคติที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ในทางกลับกันวิญญูชนก็สามารถใช้พลังทางจินตนาการของตนจินตนาการ “สถานการณ์ที่ย่ำแย่ที่สุด” (worst conditions) เท่าที่จะเป็นไปได้ เช่นเดียวกับหากสิ่งต่างๆ ไม่ได้ดำเนินไปตามที่มุ่งหวังเช่นในช่วงเวลาที่ “เต๋า” ไร้ประสิทธิผล แต่ความน่าสนใจของขงจื๊อคือในการใช้พลังทางจินตนาการของตนจินตนาการสภาวะที่ย่ำแย่ที่สุดนั้นขงจื๊อได้ล้อเลียนสังคมในปัจจุบันเพื่อหยอกเย้าเสียดสี หรือตั้งคำถามว่าท่ามกลางสถานการณ์ที่ย่ำแย่เช่นเดียวกันนี้ ตนเองแตกต่างจากผู้อื่นคือตนเองตระหนักได้ว่าเป็นช่วงเวลาแห่ง “เต๋า” ที่ไร้ประสิทธิผล แต่ทว่ากลุ่มคนอื่นอีกสองกลุ่ม (กลุ่มผู้หลีกหนีสังคมและฉ้อฉลอำนาจ) รู้หรือไม่? และ

ในการเผชิญกับรัฐที่ล่มสลายและสังคมที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวายที่ซึ่งจะต้องเผชิญเช่นเดียวกับผู้อื่น หนึ่งข้อที่ใช้การล้อเลียนนี้แสดงนัยว่า “การลงเรือท่องเที่ยวเลกกว้าง” และ “การหนีไปอยู่กับชนเผ่าอนารยชนทั้งเก้าเผ่า” นั้นไม่ว่าจะเป็นทางเลือกที่ไม่น่าพึงปรารถนาเพียงใดก็ตามในสายตาของซึ่งเรือทางเลือกดังกล่าวก็ยังคงเป็นทางเลือกที่น่าพึงปรารถนามากกว่าทางเลือกของการฉ้อฉลอำนาจหรือการหลีกหนีสังคมดังเช่นทางเลือกของผู้คนในสมัยนั้น

ผู้วิจัยมองว่าความน่าสนใจของซึ่งเรือในการล้อเลียนคือ “การจัดระนาบ” (juxtapose) การลงเรือท่องเที่ยวเลกกว้างและการไปอยู่กับอนารยชนทั้งเก้าเผ่าซึ่งเป็นสภาวะการณ์ที่ย่ำแย่ที่สุดให้เทียบเคียงได้กับการปลีกตัวหลีกหนีสังคมและการไปอยู่กับอนารยชนทั้งเก้าเผ่า ในขณะที่เดียวกันก็สามารถเทียบเคียงประสบการณ์ของการลงเรือท่องเที่ยวเลกกว้างและการไปอยู่กับอนารยชนทั้งเก้าเผ่ากับการประสบการณ์แห่งการปลีกตัวหลีกหนีสังคมและการฉ้อฉลอำนาจได้เป็นอย่างดี กล่าวคือทั้งการลงเรือท่องเที่ยวเลกกว้างและการปลีกตัวหลีกหนีสังคมแสดงให้เห็นถึงสภาวะที่ไม่อาจนำมามนุษย์ไปสู่ความมั่งคั่งเติบโตของชีวิตที่มีจริยธรรมเพราะสิ่งที่การลงเรือจะต้องเผชิญไม่ใช่ “ความตึงเครียด” (tension) ในความสัมพันธ์แต่เป็นความตึงเครียดกับลมพายุฝนหรือสภาพอากาศที่แปรปรวนตลอดเวลา การรับมือกับการไร้เป้าหมายในการเดินทางซึ่งยอมส่งผลต่อการตั้งคำถามเรื่องความเข้าใจความหมายของการดำรงอยู่และภาพชีวิตในอนาคตของตนเอง ซึ่งเปรียบได้กับพวกปลีกตัวหลีกหนีสังคมซึ่งอยู่ตามชนบทยอมเสมือนการไปอยู่ร่วมกับนกและสัตว์ป่าซึ่งเป็นที่ที่ซึ่งอุปภิเสทที่จะไปอยู่ร่วมด้วย (18:6:4) มองในแง่นี้การลงเรือท่องเที่ยวเลกกว้างจึงเป็นสิ่งที่ซึ่งเรือใช้ล้อเลียนกลุ่มคนผู้ซึ่งหลีกหนีสังคมว่านอกจากจะไม่สามารถแก้ปัญหาอะไรได้แล้ว ยังเป็นการหนีจากความวุ่นวายแบบหนึ่งเพื่อเข้าสู่ความวุ่นวายในอีกรูปแบบหนึ่งอันได้แก่การขาดชีวิตทางจริยธรรมหรือการขาดบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมในการดำเนินชีวิตซึ่งในท้ายที่สุดก็จะนำไปสู่ความวุ่นวายและความเสื่อมได้ในที่สุดเช่นกัน ส่วนการไปอยู่ท่ามกลางอนารยชนทั้งเก้าเผ่าอาจเข้าใจได้ว่าเป็นการที่ซึ่งเรือล้อเลียนกลุ่มคนที่เลือกที่จะอยู่ในสังคมต่อไปโดยร่วมกับความฉ้อฉลและช่วงชิงผลประโยชน์โดยปราศจากมนุษยธรรม ด้วยคุณลักษณะ

ตั้งกล่าวขงจื้อจึงล้อเลียนโดยเทียบเคียงว่าคล้ายคลึงกับบอณารยชนทั้งเก่าเฝ้าเพราะยังเป็นกลุ่มคนที่ยังขาดพลังของคุณธรรมจึงมีความป่าเถื่อน ไร้อารยะ รวมทั้งไม่สามารถแยกแยะได้ว่าจะไรถูกหรือผิด จึงเป็นกลุ่มคนที่ต้องการพลังแห่งคุณธรรมของวิญญูชนเพื่อชี้แนะหรือสรรคสร้างชีวิตทางจริยธรรมที่งดงามให้เกิดขึ้นได้ ซึ่งกลุ่มบอณารยชนนั้นก็คล้ายคลึงกับกลุ่มคนฉ้อฉลอำนาจซึ่งขาดบรรทัดฐานในการวิเคราะห์ความผิดชอบชั่วดีจำเป็นต้องอาศัยพลังแห่งคุณธรรมของวิญญูชนเพื่อทำการขัดเกลาเพื่อที่จะสามารถร่วมสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมในสังคมร่วมกันได้ อย่างไรก็ตามขงจื้อก็ล้อเลียนต่อไปว่าหากต้องเลือกตนขอเลือกไปอยู่กับบอณารยชนทั้งเก่าเฝ้าดูจะเหมาะสมกว่าทั้งนี้เพราะ “ความไร้อารยะ” (uncivilized) เป็นปัญหาที่สามารถใช้พลังทางคุณธรรมขัดเกลาได้ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “หากมีวิญญูชนไปอยู่กับพวกเขา ยังจะมีความป่าเถื่อนหลงเหลืออยู่หรือ?” ขงจื้อจึงเชื่อมั่นในพลังทางคุณธรรมว่าสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดีได้แม้กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มบอณารยชนก็ตาม ส่วนกลุ่มคนที่ฉ้อฉลในอำนาจซึ่งคนกลุ่มนี้ “เข้าใจ” หลีเป็นอย่างดี และพยายามใช้หลีแสดงความมีอารยะของตนเพื่อแสดงอำนาจน่าเสมอเหมือนเจ้าผู้ปกครองแผ่นดินซึ่งคนกลุ่มนี้หากต้องใช้พลังทางคุณธรรมของวิญญูชนขัดเกลาย่อมต้องใช้พลัง เวลา ทักษะต่างๆ ซึ่งเป็นความสามารถทั้งหมดที่วิญญูชนมีอยู่ทั้งหมดชี้แนะหรือกล่อมเกลาคคนกลุ่มนี้เพราะปัญหาของคนกลุ่มนี้ไม่ได้อยู่ที่ “ความไม่รู้” (unknown) เช่นเดียวกับบอณารยชนทั้งเก่าเฝ้า แต่ปัญหาอยู่ที่ “การรู้ดีอยู่แล้ว/รู้ดีอยู่เสมอ” (always already known) ซึ่งเป็นส่วนที่ขงจื้อแสดงให้เห็นถึงการเสียดสี (irony) การที่กลุ่มคนที่ฉ้อฉลในอำนาจเหล่านี้รับรู้และเข้าใจหลีเป็นอย่างดีนั้นแต่ในความเป็นจริงคือแต่ “เหมือนจะรู้” กล่าวคือคนกลุ่มนี้ไม่รู้เป้าหมายของขบจาริตหรือหลีในการสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมส่วนบุคคลหรือสร้างสังคมที่มีความสมดุลกลมกลืนร่วมกัน ซึ่งถึงแม้คนกลุ่มนี้จะปฏิบัติหลีที่มากมายแต่ก็หาได้เพิ่มพูนความรู้ทางขบจาริตและวัฒนธรรมไม่ การปฏิบัติหลีที่ไม่ถูกทำนองคลองธรรมกลับทำให้ผลประโยชน์และการฉ้อฉลอำนาจเข้มข้นขึ้น ดังนั้นการ “รู้หลีดีอยู่แล้ว/รู้หลีดีอยู่เสมอ” จึงเป็นการเสียดสีของขงจื้อไปในทำนองที่ว่า “รู้ผลประโยชน์ส่วนตัวอยู่แล้ว/รู้ผลประโยชน์ส่วนตัวดีอยู่เสมอ” นั่นเอง ในแง่นี้จึงเป็นการะอัน

หน้าหนาวของวิญญาณซึ่งหากเปรียบเป็นโจทย์ก็เป็นโจทย์ที่ยากกว่ากลุ่มอนารยชนหลายเท่าตัว ขงจื้อจึงล้อเลียนว่าตนขอเลือกไปอยู่กับชนเผ่าอนารยชน แม้กลุ่มอนารยชนจะเป็นกลุ่มคนที่ไร้อารยะแต่มีความเป็นไปได้สูงที่กลุ่มคนดังกล่าวจะแย่น้อยกว่ากลุ่มคนที่ฉ้อฉลอำนาจ กล่าวคือขงจื้อต้องการล้อเลียนกลุ่มคนที่ฉ้อฉลอำนาจว่าพวกเขาเหล่านั้นอาจเข้าใจตนเองผิดไปในบางระดับว่ามีอารยะและสูงส่งกว่าผู้อื่น แต่ในความเป็นจริงแล้วพวกเขาอาจจะแย่มากกว่าชนเผ่าอนารยชนทั้งเก่าเผ่ามารวมตัวกันเสียอีก

ประเด็นที่สอง คือการล้อเลียนตนเอง (self-parody) การล้อเลียนของขงจื้อยังคงมีต่อไปแต่คราวนี้ขงจื้อหันกลับมาล้อเลียนตนเองในฐานะวิญญาณผู้มีพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรม การล้อเลียนตนเองของขงจื้อนั้นมีสองรูปแบบ 1) รูปแบบแห่งการผิดที่ผิดทาง (wrong time and space) กล่าวได้ว่าพันธกิจของวิญญาณคือการอุทิศกำลังของตนเองในการสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรม ซึ่งหมายถึงการฟื้นคืนระบบระเบียบ (order) และสร้างความสมดุลกลมกลืน (harmony) ให้กับสังคมในยุคชุนชิว ซึ่งพันธกิจดังกล่าวได้สะท้อนภาพสังคมในปัจจุบันขณะนั้นที่ขาดระบบระเบียบ (disorder) และเต็มไปด้วยความวุ่นวายสับสน (chaos) แต่การไปลงเรือท่องเที่ยวเลกวางหรือการไปอยู่กับชนเผ่าอนารยชนนั้นดูเหมือนขงจื้อกำลังแสดงว่าจะพาตนเองไปสู่ความวุ่นวายสับสนในรูปแบบอื่นๆ กล่าวคือการลงเรือท่องเที่ยวเลกวางขงจื้อคงต้องเผชิญกับความแปรปรวนของธรรมชาติ การไม่อาจลงหลักปักฐานให้ชีวิต การระเห่ร่อน หรือการไปอยู่ท่ามกลางอนารยชนทั้งเก่าเผ่าซึ่งเป็นแหล่งรวมของการขาดอารยะซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นสถานที่ที่ดูไม่เหมาะสำหรับขงจื้อ เพราะขงจื้อเป็นคนที่รักและควบคุมตนเองตามหลักรวมทั้งเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง (12:15) การไปอยู่ท่ามกลางดินแดนที่ไร้อารยธรรมย่อมจะไม่ใช้สิ่งที่น่าพึงปรารถนาอย่างแน่นอน แต่เหตุใดขงจื้อจึงกล่าวเช่นนั้น? ผู้วิจัยมองว่าการกล่าวเช่นนั้นของขงจื้อถือเป็นการล้อเลียนบทบาทวิญญาณของตนเอง เพราะหากวิญญาณคือผู้ทำหน้าที่คืนความสมดุลกลมกลืนให้กับสังคมที่กำลังวุ่นวายสับสน (เช่นสังคมในยุคชุนชิว) ให้กับสังคมแต่หากพันธกิจนี้ไม่สัมฤทธิ์ผลขงจื้อจึงล้อเลียนว่าตนเองสามารถไป

สร้างความกลมกลืนสมดุลงที่อื่น ไม่ว่าจะเป็นท่ามกลางชนเผ่าอนารยชนหรือการไป
 ลงเรือท่องทะเลกว้าง ซึ่งในแง่หนึ่งการล่อเลียนตนเองของขงจื้อดูจะมีความหมาย
 ในเชิงตัดพ้อหรือแสดงสั้มเสียงที่ท้อแท้ แต่ในแง่หนึ่งก็อาจจะเป็นการปลอบใจ
 ตนเองว่าตนเองยังสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาสังคมอันวุ่นวายให้ดี
 ขึ้นได้ ดังถ้อยคำที่ว่า “หากมีวิญญูชนไปอยู่กับพวกเขาจะมีความป่าเถื่อน
 หลงเหลืออยู่หรือ?” และในอีกแง่หนึ่งการเปลี่ยนสถานที่แห่งความวุ่นวายจาก
 สังคมในยุคชุนชิวไปเป็นการลงเรือท่องทะเลกว้างหรือการไปอยู่ท่ามกลาง
 อนารยชนก็เป็นการล่อเลียนบทบาทวิญญูชนของตนเองว่ามีหน้าที่สร้างชุมชนมี
 มนุษยธรรมและฟื้นคืนความกลมกลืนสมดุลงมาสู่สังคมแม้ว่าจะดูเป็นไปได้
 หรือไม่น่าจะเป็นไปได้ก็ตามที กล่าวโดยสรุปการล่อเลียนตนเองของขงจื้อใน
 รูปแบบของการผิดที่ผิดทาง คืออยากจะไปลงเรือท่องทะเลกว้างหรือไปอยู่กับ
 อนารยชนแทนที่จะอยู่ในสังคมในยุคชุนชิวและสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม คือการ
 ล่อเลียนตนเองในฐานะวิญญูชนที่ตระหนักชัดถึงบทบาทของตนเองในการสร้าง
 ชุมชนมีมนุษยธรรมที่มีความสมดุลงกลมกลืน เป็นการล่อเลียนตนเองบนการตัดพ้อ
 ต่อสถานการณ์ปัจจุบันที่ไม่อาจสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ และเป็นทั้งการ
 ล่อเลียนเพื่อปลอบใจตนเองว่าไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตามสถานการณ์
 ดังกล่าวไม่อาจลิดรอนศักยภาพของการเป็นวิญญูชนผู้เปี่ยมด้วยพลังแห่งคุณธรรม
 ของตนเองได้ 2) รูปแบบของการย้อนนินิจชีวิตจริง ๆ ของตนเอง การลงเรือท่อง
 ทะเลกว้างและการไปอยู่ท่ามกลางอนารยชนทั้งเก่าเผ่าเป็นการล่อเลียนตนเองของ
 ขงจื้อที่แสดงอารมณ์ขันเพื่อย้อนนินิจถึงสถานการณ์ในชีวิตจริง ๆ ของตนเองใน
 ปัจจุบันที่ตนเองยังคงต้องเดินทางไปเสนอโครงการทางปรัชญาของตนเองหรือ
 ชุมชนมีมนุษยธรรมให้เจ้านครรัฐต่าง ๆ แต่ก็ไม่มีผู้ใดตระหนักถึงความสำคัญหรือ
 ความจำเป็นอย่างจริงจัง การลงเรือท่องทะเลกว้างหรือการไปอยู่กับอนารยชนคือ
 การล่อเลียนตนเองเพื่อสารถภาพต่อตนเองถึงผลของความล้มเหลวของตนกับความ
 พยายามเสนอโครงการให้เจ้านครรัฐต่าง ๆ การล่อเลียนตนเองโดยการสารถภาพต่อ
 ตนเองของขงจื้อชี้ให้เห็นว่าขงจื้อเข้าใจว่าอารมณ์ขันของตนที่ใช้ในการหยอกเย้า
 ตนเองหรือผู้อื่นนั้นเป็นการแสดงออกถึงสภาวะการณ์แห่งความเป็นจริงอันขมขื่นที่

เราทุกคนต่างมีประสบการณ์ร่วมกัน การสารภาพความล้มเหลวของตนเองจึงสื่อนัยถึงการสารภาพว่าทุกคนก็ล้วนล้มเหลวเช่นกัน หากแต่วิญญูชนผู้ที่สามารถใช้พลังแห่งจินตนาการในการ “เล่น” กับมนุษยธรรมย่อมมีความสามารถที่จะเข้าใจสถานการณ์โดยใช้การล้อเลียน เสียดสี หรือหยอกเย้าเพื่อนำเสนอความจริงในแง่มุมที่ลึกซึ้งและรอบด้านยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่าการล้อเลียนของขงจื้อในภาพรวมเป็นการล้อเลียนที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับตนเองในฐานะบทบาทของวิญญูชน ในขณะที่เดียวกันก็เสนอให้คนในสังคมมองเห็นหรือเข้าใจสภาวะการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นจริงๆ ได้อย่างแหลมคมและมีชีวิตชีวมามากขึ้นด้วย

ผลอันเกิดจากการใช้พลังทางจินตนาการของวิญญูชนคือ

การสร้างตัวตนทางศีลธรรมและการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

กล่าวได้ว่าด้วยพลังแห่งจินตนาการซึ่งเป็นเครื่องมือที่หล่อเลี้ยงภาพอุดมคติที่คมชัด อารมณ์อันเข้มข้นเบิกบาน และการดำรงตนมันภายใต้มรรคาแห่งมนุษยธรรมโดยการ “เล่น” กับมนุษยธรรมผ่านการสร้างวิถีแห่งการปฏิบัติหฺลี เราจะเห็นได้ว่า วิญญูชนต้องดำเนินวิถีแห่งมนุษยธรรมเพื่อที่จะสามารถกลายเป็น (become) วิญญูชนได้ เช่นเดียวกับการที่วิญญูชน “เล่น” กับมนุษยธรรมโดยการ “ราวกับว่า” ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมก็เพื่อที่จะสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นจริงในสังคมได้ ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะขอแบ่งการอภิปรายออกเป็นสองประเด็น ประเด็นแรกจะเสนอการ “เล่น” กับมนุษยธรรมเพื่อสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญูชน และในประเด็นที่สองจะเสนอการ “เล่น” กับมนุษยธรรมเพื่อสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

ประเด็นแรก การ “เล่น” กับมนุษยธรรมเพื่อสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญูชนโดยการ “ราวกับว่า” ของวิญญูชนเกิดขึ้นผ่านการปฏิบัติหฺลีในแง่ของ

“บทบาทการกระทำ”² (performative) กล่าวคือเป็นการปฏิบัติคุณธรรมที่แสดงออกผ่านบทบาทต่าง ๆ ที่วิญญูชนใช้ในการสร้างตัวตนทางศีลธรรมตามภาพที่สอดคล้องกับจินตนาการหรือภาพในอุดมคติของตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งด้วย

² ความหมายของบทบาทการกระทำ (performative) ซึ่งอยู่ในรูปของคำคุณศัพท์ (adjective) ที่อาจย่อมาจาก “performativity” หรือ “performance theory” ซึ่งในปัจจุบันได้แบ่งออกเป็น 3 ความหมาย ความหมายแรกจะเป็นความหมายที่เกี่ยวข้องกับออสติน (J.L. Austin) ในหนังสือเล่มสำคัญของเขาที่มีชื่อว่า *How to do things with words* ในปี 1975 ซึ่งออสตินได้แบ่งภาษาเป็นสองประเภท ประเภทแรกคือ “constative” เพื่อใช้ในการบรรยายเหตุการณ์ (description) เพื่อดูว่ามีการเชื่อมโยง (correspond) กับความเป็นจริงหรือไม่เพื่อที่จะสามารถให้คำประโยคดังกล่าวได้ว่าเป็นจริงหรือเท็จ แนวคิด “constative” นั้นได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาสายปฏิฐานนิยม (logical positivism) ที่เน้นการพิจารณาภาษาในฐานะการสะท้อนความเป็นจริง ส่วนประเภทที่สองคือ “performative” ซึ่งออสตินเชื่อว่านี่คืออำนาจของภาษาที่ไม่ใช่บรรยายเหตุการณ์ แต่ภาษาคือการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการสัญญา การออกคำสั่ง การอุทาน หรือการแต่งตั้ง ฯลฯ ด้วยตรรกะนี้ภาษาจึงมีลักษณะของบทบาทการกระทำหรือบทบาทการแสดงออก (performative) เช่นการกล่าวว่า “I do” ในพิธีสมรสซึ่งชี้ให้เห็นการยอมรับสถานภาพการสมรส หรือ “ปอกมันฝรั่ง” ซึ่งผู้กล่าวประโยคดังกล่าวไม่ได้บรรยายว่ามีการปอกมันฝรั่ง แต่เป็นการสั่งให้มีการปอกมันฝรั่ง ในแง่นี้ “ถ้อยคำคือการแสดงออกของการกระทำ” (utterance is the performing of an action) (Austin, 1975: 6) ดังนั้นมันจึงไม่มีการแยกแยะระหว่างถ้อยคำและเหตุการณ์ เพราะถ้อยคำคือตัวเหตุการณ์หรือการกระทำนั่นเอง ซึ่งภายหลังบทบาทการกระทำถูกพัฒนาขึ้นเป็น “speech act” ซึ่งจะชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่เราทำโดยการพูด ความหมายที่สองของบทบาทการกระทำ เป็นการใช้โดยชี้ให้เห็นถ้อยคำที่สื่อเน้นอยู่ในการแสดงออกของเราซึ่งไม่จำเป็นต้องตรงข้ามกับ constative ของออสตินเสมอไป ส่วนความหมายสุดท้าย เป็นความหมายที่เชื่อมโยงกับทฤษฎีการแสดง (performance theory) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ประยุกต์การมองการแสดงบนละครเวทีมาสู่การมองการแสดงในวิถีชีวิตประจำวันธรรมดาของมนุษย์ เช่นการแสดงในรัฐสภาหรือในโบสถ์ เป็นต้น การแบ่งความหมายของบทบาทการแสดงเป็นสามความหมายดังกล่าวเป็นการแบ่งตาม Loxley (2007: 169).

บทบาทการกระทำวิญญูชนจึงสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและตัวตนในจินตนาการหรือในอุดมคติให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกันได้ เมื่อเราอ่านตัวบท*ทูลุนอิว* เราจะเห็นว่าขงจื้อให้ความสำคัญกับการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนโดยใช้บทบาทการกระทำ ดังปรากฏในตัวบท*ทูลุนอิว* เล่มที่ 8 บทที่ 4:3

“วางท่าทางให้ห่างไกลจากความรุนแรงหรือเลินเล่อ แสดงออกทางสีหน้าให้เข้าใกล้ความน่าเชื่อถือ ใช้ถ้อยคำน้ำเสียงให้ห่างจากความหยาบคายและความผิดพลาด”

และในเล่มที่ 16 บทที่ 10

ขงจื้อกล่าวว่า “วิญญูชนพินิจเก้าสิ่ง เมื่อมองคิดให้แจ่มแจ้ง เมื่อฟังคิดให้ชัดเจน เมื่อแสดงสีหน้าคิดให้อ่อนโยน เมื่อวางที่ท่าคิดให้หน้าเกรงขาม...”

จากตัวบทที่ยกมาจะเห็นได้ว่าขงจื้อนั้นให้ความสำคัญกับการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมโดยผ่านบทบาทการกระทำที่มุ่งเน้นการ “จัดแจง” ร่างกายตั้งแต่การวางท่าทางซึ่งต้องห่างไกลจากความรุนแรงและเลินเล่อ หรือวางท่าที่คิดให้หน้าเกรงขาม การแสดงออกทางสีหน้าต้องให้เข้าใกล้ความน่าเชื่อถือ หรือเมื่อแสดงสีหน้าคิดให้อ่อนโยน เป็นต้น ฮัม ไชบอง (Hahm Chaibong) เสนอว่าเวลาที่ขงจื้อกล่าวถึงการบ่มเพาะตัวตน ขงจื้อกำลังหมายถึง การบ่มเพาะร่างกาย (cultivating the body) โดยสิ่งที่กำหนดไม่ใช่เหตุผลในเชิงตรรกะวิทยาที่ใช้มนโสนานิกบริสุทธิ์ (pure consciousness) หากแต่สิ่งที่กำหนดร่างกายคือการจ้องมองของผู้อื่น (the look of others) ที่ร่างกายหรือตัวตนของเรานั้นถูกตระหนักถึง (Chaibon, 2001: 317) ข้อเสนอของไชบองน่าสนใจเมื่อเรากลับไปพิจารณาวิธีการที่ขงจื้อกล่าวถึงบทบาทการกระทำในแง่มุมต่างๆ ของวิญญูชน เช่น “วางท่าทางให้ห่างไกลจากความรุนแรงหรือเลินเล่อ แสดงออกทางสีหน้าให้เข้าใกล้ความน่าเชื่อถือ ใช้ถ้อยคำน้ำเสียงให้ห่างจากความหยาบคายและความผิดพลาด” (8:4:3) หรือ “เมื่อแสดงสีหน้าคิดให้อ่อนโยน เมื่อวางที่ท่าคิดให้หน้าเกรงขาม” (16:10) หรือวิญญูชนสวมใส่เสื้อผ้าและหมวกอย่างถูกต้อง มองผู้อื่นด้วยความเคารพ สร้างจนเมื่อผู้คนมองจะรู้สึกกลัว

(20:2) เราจะเห็นได้ว่านอกจากขงจื่อกำลังเสนอให้วิญญาณชนมีบทบาทการกระทำจากการ “เล่น” กับมนุษยธรรมแล้วขงจื่อยังเสนอให้วิญญาณชนตรวจสอบตนเองผ่านการจ้องมองของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการวางท่าทางที่ต้องห่างไกลจากความรุนแรงหรือเดินเลื้อยประหนึ่งว่าอยู่ต่อหน้าผู้อื่น การแสดงออกทางสีหน้าต้องมีความน่าเชื่อถือ ไม่ใช่ดูขาดความสำรวมและไม่น่าไว้วางใจ หรือลักษณะของการใช้น้ำเสียงต้องไม่หยาบคายและไม่ผิดพลาดเพื่อคงประสิทธิภาพของการสื่อสารและความราบรื่นในความสัมพันธ์ หรือแม้กระทั่งการแสดงสีหน้าคิด หรือการวางท่าที่คิดก็ต้องอยู่ในลักษณะที่เหมาะสม จะเห็นได้ว่า บทบาทการกระทำของวิญญาณเปรียบเสมือนผู้แสดง (actor/performer) ที่กำลัง “เล่น” (acts/performs) อยู่บนละครเวทีซึ่งมีสังคัม (หรือการจ้องมองของผู้อื่นหรือกลุ่มคนอื่นๆ ในยุคสมัยขงจื่อ) ทำหน้าที่เป็น “ผู้รับชม” (audiences) โดยมีชุมชนมีมนุษยธรรมเป็น “ฉากในจินตนาการ” (imaginative scene) ของตนเอง ทั้งนี้เพราะโครงการของขงจื่อคือการพัฒนาชีวิตที่มีคุณธรรมในภาพรวมทั้งหมด คนจะต้องแสดงออกอย่างมีคุณธรรมเพื่อที่จะมีคุณธรรมได้ (Rosemont and Ames, 2008: 17) (act morally in order to be moral) ซึ่งแง่มุมดังกล่าวสามารถเห็นได้จากเวลาที่เหยียนหยูถามถึงมนุษยธรรม ขงจื่อตอบในทำนองที่ให้ความสำคัญตนเองและกลับคืนสู่หลี่ โดยกล่าวว่า “ไม่ใช่หลี่อย่ามอง ไม่ใช่หลี่อย่าฟัง ไม่ใช่หลี่อย่าพูด ไม่ใช่หลี่อย่าทำ” (12:1) จากตัวบทดังกล่าวชี้ว่าสำหรับวิญญาณแล้วบทบาทการกระทำมีความสำคัญ การไม่มอง ไม่พูด ไม่ฟัง ไม่ทำหากไม่ใช่หลี่ชี้ให้เห็นถึงวิถีแห่งมนุษยธรรมที่อยู่ในลักษณะของ “ความฉับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรม” (the immediacy of ethical commitment) (Chong, 1999: 298-316) ซึ่งแสดงออกผ่านทักษะที่สำคัญในสามส่วน ในส่วนแรกคือ ความฉับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรมที่แสดงผ่าน “ความเหมาะสมในรูปแบบความสัมพันธ์” ซึ่งวิญญาณจะต้องมีบทบาทการกระทำที่เหมาะสม เช่นความสัมพันธ์ที่มีต่อบิดามารดาจะต้องแสดงออกอย่างลึกซึ้งและสำรวม ดังที่อาจารย์กล่าวว่า “รับใช้บิดามารดา ทัดทานได้อย่างสุภาพ เมื่อเห็นว่าไม่ทำตามความประสงค์ ยังคงความเคารพไว้ ไม่ขัดขวาง หากเพียรต่อไปแต่ไม่ปรึกษาบ่น” (4:18) ซึ่งแตกต่างจากการรับใช้เจ้าดังที่ขงจื่อกล่าวว่า

“อย่าหลอกลวงและให้คัดค้าน”(14: 23) ในส่วนที่สอง เป็นส่วนที่สองแสดงถึงทักษะและความสร้างสรรค์ของความฉับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรม การไม่มอง ไม่ฟัง ไม่พูดและไม่กระทำหากไม่ใช่หลีสของวิญญาณไม่ใช่การปฏิเสธสิ่งที่ไม่ใช่หลี แต่เป็นการแยกแยะหลีเพื่อสามารถสร้างหลีที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ได้ เช่น หยั่งฮั่วยากพบขงจื่อ แต่ขงจื่อไม่ให้พบ หยั่งฮั่วส่งหมูตัวหนึ่งมากำนัลขงจื่อ ขงจื่อเลือกเวลาที่หยั่งฮั่วไม่อยู่เพื่อไปแสดงความขอบคุณสำหรับของกำนัล...(17:1:1) เราจะเห็นได้ว่าคนที่สามารถ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมเช่นขงจื่อ แม้จะไม่ปฏิบัติหลีเช่นคนทั่วไป (ให้พบ/แสดงความขอบคุณกับเจ้าตัว) แต่ก็ไม่ฝืนหลีและสามารถสร้างสรรค์หลีในรูปแบบของตนเองได้ตามครรลองแห่งมนุษย์ธรรมโดยขงจื่อเลือกที่จะไปแสดงความขอบคุณสำหรับหมูที่หยั่งฮั่วส่งมาแต่ก็แสดงเจตจำนงชัดเจนว่าไม่พร้อมที่พูดคุยหรือมีปฏิสัมพันธ์ในเรื่องอื่นนอกเหนือจากนั้น ซึ่งสอดคล้องกับการไม่ต้องการพบหยั่งฮั่วตั้งแต่แรก เราจะเห็นได้ว่าความฉับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรมของขงจื่อ (ในฐานะวิญญาณ) ทำให้ขงจื่อสามารถมีทักษะและการสร้างสรรค์ซึ่งตอบสนองต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเหมาะสมได้ ส่วนที่สามเป็นเรื่องของการรับรู้และเวลา ความฉับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรมแสดงออกผ่านความคมชัดแห่งการรับรู้ภาพในอุดมคติซึ่งเป็นกระบวนการที่อยู่ภายใน กับช่วงจังหวะเวลาแห่งการแสดงออกซึ่งอยู่ภายนอก ซึ่งการรับรู้และเวลาจะต้องสอดคล้องหรือดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน เช่นที่รัฐเงินเสเปียงหมัด พวกลูกศิษย์ล้มป่วยลงจนไม่สามารถลุกขึ้นได้ (15:1:2) จื่อลู่มาพบด้วยความไม่พอใจ กล่าวว่า “หรือวิญญาณต้องอับจนขนาดนี้” อาจารย์กล่าวว่า “วิญญาณต้องอับจนอย่างแน่นอน แต่เสี่ยวเหริน เมื่ออับจนมักจะพลุ่งพล่าน” (15:1:3) เราจะเห็นได้ว่าสำหรับขงจื่อผู้มีภาพชุมชนมีมนุษย์ธรรมซึ่งเป็นชุมชนในอุดมคติอย่างชัดเจน เมื่อเกิดความลำบากหรือความอับจนมักจะมีการแสดงออกที่คงทำที่ของความผ่อนปรนแต่แฝงไว้ด้วยการยอมรับและมุ่งมั่นซึ่งแตกต่างจากจื่อลู่ ลูกศิษย์ที่อาจมีภาพหรือการมีการรับรู้หรือเข้าใจภาพแห่งความเป็นอุดมคติที่ไม่ชัดเจน เมื่อความยากลำบากเกิดขึ้นก็แสดงความไม่พอใจและดูเหมือนจะล้มเลิกในทันที เราจะเห็นได้ว่าความฉับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรมได้ทำลาย

และเร่งเร้าให้วิญญาณชนที่ผ่านการขัดเกลาตนเองมาอย่างยาวนานสามารถที่จะกลายเป็นวิญญาณชนได้อย่างสมนาม กล่าวคือสามารถสร้างและดำรงตัวตนทางคุณธรรมให้มั่นด้วยหลักผ่านบทบาทการกระทำ ดังนั้นตัวตนทางคุณธรรมของวิญญาณชนจึงเป็นผลมาจากบทบาทการกระทำหรือการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมบนการสร้างสรรค่วิถีแห่งการปฏิบัติที่เกิดขึ้นซ้ำๆ ในชีวิตทางจริยธรรม (ethical life) ของตนเอง

ประเด็นที่สอง คือการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมเพื่อสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรม เมื่อพิจารณาต่อไปเราจะเห็นได้ว่านอกจากการที่วิญญาณชนจะสามารถใช้พลังทางจินตนาการของตนเองในการสร้างตัวตนทางคุณธรรม การ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมยังสามารถนำวิญญาณชนไปสู่การสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมได้ ดังที่เราจะเห็นใน *ตัวบทหลุนอี่วี่* เล่มที่ 2 บทที่ 20 บันทึกไว้ว่า

จี้คังจื่อถามว่า “ทำอย่างไรประชาาราษฎร์จะมีความเคารพและจริงใจในการเกื้อกูลกัน”

อาจารย์ตอบว่า “วางท่าทีอย่างจริงจึงนั่นคือความเคารพ มีความกตัญญู และมีเมตตา นั่นคือความจริงใจ เชิดชูคนดี สั่งสอนคนด้อยความสามารถนั่นคือการเกื้อกูลกัน”

ตัวบทนี้ถือเป็นตัวบทสำคัญในการชี้ให้เห็นผลในการใช้พลังแห่งจินตนาการของวิญญาณชน เช่น การวางท่าทีอย่างจริงจึงนั่นนอกจากจะชี้ให้เห็นถึงการ “เล่น” กับมนุษย์ธรรมโดยผ่านบทบาทการกระทำ เราจะเห็นได้ว่าความสำคัญของบทนี้ชี้ให้เห็นว่าการที่วิญญาณชน “เล่น” กับมนุษย์ธรรมสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีทางที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมได้ กล่าวคือการวางท่าทีอย่างจริงจึงสามารถทำให้เหล่าอาณาประชาราษฎร์เกิดความเคารพต่อผู้ปกครอง ซึ่งความเคารพนี้จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการน้อมนำมนุษย์ธรรมเพื่อสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมได้โดยง่าย และเมื่อเรากลับไปพิจารณาที่คำถามจี้คังจื่อถามว่า “ทำอย่างไรประชาาราษฎร์จะมีความเคารพและจริงใจในการเกื้อกูลกัน” จี้คังจื่อกำลังถามในนามของเหล่าประชาราษฎร์ว่าจะมีความเคารพและจริงใจใน

การเกี่ยวกันได้อย่างไร แต่เมื่อขงจื้อตอบขงจื้อตอบผ่านบทบาทการกระทำของผู้ปกครอง และตอบในทำนองที่ว่าวิถีแห่งคุณธรรมของผู้ปกครองจะกำหนดวิถีแห่งคุณธรรมของผู้ใต้ปกครอง ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าขงจื้อได้ “ซ้อนทับ” บทบาทการกระทำของประชากรราษฎรไว้ในบทบาทการกระทำของผู้ปกครอง ขงจื้อได้มีการเปลี่ยนแปลงประธาน (subject) ของประโยคโดยมีการแทนที่ความเป็นองค์ประธานของประชากรราษฎรด้วยความเป็นองค์ประธานของผู้ปกครอง ซึ่งสิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าการสร้างความเป็นองค์ประธานทางคุณธรรม (moral subject) ของผู้ปกครองนั้นสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อการสร้างองค์ประธานทางศีลธรรมของผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการสร้างตัวตนของผู้ปกครองนั้นคือวิถีในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นบทพิสูจน์ด้วยว่าด้วยพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชน (ในฐานะผู้ปกครอง) นั้นสามารถนำไปสู่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านการเป็นผู้ปกครองที่นำประชากรราษฎรด้วยพลังแห่งคุณธรรมได้ นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่ใกล้เคียงกันซึ่งปรากฏในต้วบทหลุนอี่ว์ เล่มที่ 17 บทที่ 6 บันทึกไว้ว่า

จื่อจิงถามขงจื้อเกี่ยวกับมนุษยธรรม ขงจื้อตอบว่า “สามารถปฏิบัติทำสิ่งอย่างได้อย่างถ้วนทั่ว คือมนุษยธรรม” จื่อจิงขอให้อธิบาย อาจารย์ตอบว่า “ให้เกียรติ ใจกว้าง จริใจ มุ่งมั่น เมตตา เมื่อให้เกียรติผู้คนจะไม่ดูแคลน เมื่อใจกว้างจะได้มวลชน เมื่อจริงใจผู้คนจะเชื่อถือ เมื่อมุ่งมั่นจะมีผลงาน เมื่อเมตตาจะใช้คนได้”

การที่ขงจื้อกล่าวว่า “สามารถปฏิบัติทำสิ่งอย่างถ้วนทั่วคือมนุษยธรรม” เราอาจตีความได้ว่าขงจื้อน่าจะหมายถึงการที่ผู้ปกครองสามารถสร้างตัวตนทางคุณธรรมภายใต้มรรคาแห่งมนุษยธรรมย่อมนำไปสู่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้อย่างเป็นกระบวนการเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนในอุดมคติสามารถเกิดขึ้นหรือวางอยู่บนเงื่อนไขของกระบวนการสร้างตัวตนทางศีลธรรมของวิญญูชนในฐานะผู้ปกครองดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “เมื่อให้เกียรติผู้คนจะไม่ดูแคลน เมื่อใจกว้างจะได้มวลชน เมื่อจริงใจผู้คนจะเชื่อถือ เมื่อมุ่งมั่นจะมีผลงาน เมื่อเมตตาจะใช้คนได้” มองในแง่นี้การ “เล่น” กับมนุษยธรรมได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทการกระทำที่วิญญูชนใช้เพื่อสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม

และเฉพาะเจาะจงมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าบทบาทการกระทำของวิญญูชนนั้น สามารถสร้างสรรค์และกำหนดทิศทางของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมให้ปรากฏขึ้นจริงได้ ดังตัวบทหลุนอี่ว เล่มที่20 บทที่ 2 บันทึกไว้ว่า

20:2:1 จื่อจิงถามว่า “ทำอย่างไรจึงจะสามารถปกครองได้”

อาจารย์ตอบว่า “เคารพความดีงามทั้ง 5 ละเว้นความชั่วร้ายทั้ง 4 ก็จะสามารถปกครองได้”

จื่อจิงถามว่า “อะไรเรียกว่าความดีงามทั้ง 5”

อาจารย์ตอบว่า “วิญญูชนเมตตาแต่ไม่ฟุ่มเฟือย ทำงานหนักแต่ไม่บ่น ต้องการแต่ไม่ละโมภ ภาคภูมิใจแต่ไม่ยโส นำเกรงขามแต่ไม่ดูร้าย”

20:2:2 จื่อจิงถามว่า “อะไรเรียกว่าเมตตาแต่ไม่ฟุ่มเฟือย”

อาจารย์ตอบว่า “ให้ประโยชน์แก่ปวงประชาในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ นี้ไม่ใช่เมตตาแต่ไม่ฟุ่มเฟือยหรือหรือ เลือกรทำงานหนักในสิ่งที่ควรแล้วใครเล่าจะบ่น ต้องการมนุษยธรรมแล้วได้มนุษยธรรม แล้วจะละโมภได้อย่างไร วิญญูชนไม่เลือกว่าน้อยหรือมาก ใหญ่หรือเล็ก ไม่ดูหมิ่นดูแคลน นี้ไม่ใช่ภาคภูมิใจโดยไม่ยโสหรือหรือ วิญญูชนสวมใส่เสื้อผ้าและหมวกอย่างถูกต้อง มองผู้อื่นด้วยความเคารพ สง่าจนเมื่อผู้คนมองจะรู้สึกกลัว นี้ไม่ใช่ นำเกรงขามแต่ไม่ดูร้ายดอกหรือ?”

เราจะเห็นได้ว่าสำหรับขงจื่อการ “เล่น” กับมนุษยธรรมในฐานะผู้แสดงที่เชื่อมโยงกับบทบาทการกระทำ ขงจื่อได้มีการเปลี่ยนคำถามจาก ทำอย่างไรจึงจะปกครองได้? เป็นวิญญูชนเป็นอย่างไร? โดยใช้ความดีงามทั้งห้าเป็นตัวกลาง (mediate) เราจะเห็นบทบาทการกระทำที่มีความเฉพาะเจาะจงซึ่งสามารถแสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างตัวตนทางศีลธรรมของวิญญูชนและการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมโดยชี้ว่าพลังแห่งจินตนาการ (ถึงชุมชนในอนาคต) ที่วิญญูชนใช้เพื่อ “เล่น” กับมนุษยธรรมในการสร้างตัวตนทางคุณธรรมของตนเองตลอดจนบรรทัดฐาน

ใหม่ให้กับสังคมในปัจจุบันสมัยนั้นเป็นกระบวนการอันทรงพลังและมีประสิทธิภาพในการนำไปสู่ผลอันได้แก่การเกิดขึ้นของชุมชนมีมนุษยธรรมได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าการใช้พลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมนั้นได้ชี้ให้เห็นถึงมนุษยธรรมแบบขงจื้อ (Confucian Humanism) ดังที่เฉิงจิงอิง (Chung-Ying Cheng) มีความเห็นว่าเป็น “มนุษยธรรมแบบขงจื้อคือแก่นที่เป็นจริงของปรัชญาของขงจื้อ และมนุษยธรรมนี้ก็จะได้พบอย่างจริงจังในกระบวนการและความสามารถของมนุษย์ที่จะเปลี่ยนแปลงมนุษยธรรมไปสู่การเป็นคุณค่าสูงสุด รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงความเป็นจริงไปสู่มนุษยธรรมขั้นสูงสุดได้” (Chen, 1991: 303) หากพิจารณาข้อความดังกล่าวจะพบนัยยะที่สำคัญคือ มนุษย์มีศักยภาพที่ทำให้คุณค่าสูงสุดกลายเป็นความจริงได้ จะเห็นได้ว่าการกล่าวเช่นนี้ของเฉิงจิงอิงไม่เพียงแต่จะชี้ว่าสำหรับขงจื้อแล้วมนุษย์มีหน้าที่สร้างความหมายให้กับความเป็นจริง รวมถึงความเป็นจริงไม่สามารถดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระเอกเทศจากการให้ความหมายของมนุษย์ หากแต่แง่มุมสำคัญที่เขาต้องการที่จะตอกย้ำคือ คุณค่าและความเป็นจริงนั้นสามารถหลอมรวมและกลายเป็นกระบวนการเดียวกันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของมนุษย์ว่าจะสามารถมองเห็น สร้างสรรค์ หรือจัดรูปรอยให้คุณค่ากับความเป็นจริงนี้เกิดขึ้นและกลายเป็นกระบวนการเดียวกันได้มากน้อยเพียงใดซึ่งดูเหมือนว่าวิญญูชนผู้ที่มีพันธกิจแห่งการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมจะเข้าใจประเด็นดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ศรีญา อรุณขจรศักดิ์. 2550. จักรวาลวิทยาและจริยศาสตร์ในปรัชญาสำนักขงจื้อ. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุวรรณ สถาอานันท์ (แปลและเขียนบทนำ). 2551. หลุนอี่ว: ขงจื้อสอนหนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวรรณผา สถาอานันท์. 2554. “รอยยิ้มและน้ำตาของขงจื้อ: ความยินดีและความโศกเศร้าในชีวิตทางจริยธรรม.” ใน **อารมณ์กับจริยศาสตร์**, 296-356.
 ชาญณรงค์ บุญหนุน และสุวรรณผา สถาอานันท์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: วิชาษา.

ภาษาอังกฤษ

- Audi, Robert. 1995. **The Cambridge Dictionary of Philosophy**. New York: Cambridge University Press.
- Blake, Nigel. Paul Smeyers. Richard Smith and Paul Standish. 2003. **Philosophy of Education**. London: Blackwell Publishing.
- Chaibong, Hahm. 2001. “Confucian Ritual and The Technology of the self: A Foucaultian Interpretation.” **Philosophy East and West** 51, 3: 315-324.
- Chen, Chung-ying. 1991. **New Dimension of Confucian and Neo-Confucian Philosophy**. New York: State University of New York Press.
- Chong, Kim-Chong. 1999. “The practice of Jen.” **Philosophy East and West** 49, 3: 298-316.
- Dentith, Simon. 2000. **Parody the New Critical Idiom**. London: Routledge Chapman&Hall.
- Hall, David L. and Roger T. Ames. 1987. **Thinking through Confucius**. New York: State University of New York Press.
- Kim, Ha Poog. 2006. “Confucius’s Aesthetic Concept of Noble Man: Beyond Moralism.” **Asian Philosophy** 16, 2: 111-121.
- Li, Chenyang. 2007. “Li as Cultural Grammar: On The Relation Between *Li* and *Ren* In Confucius’s *Analects*.” **Philosophy East and West** 57, 3: 311-329.
- Liu, Shu-hsien. 1947. “Time and Temporality : The Chinese Perspective.” **Philosophy East and West** 24, 2: 145-153.
- Loxley, James. 2007. **Performativity**. London: Routledge.
- Marcus, John T. 1961. “Time and the Sense of History: West and East.” **Comparative Studies in Society and History** 3: 123-139.

- Munro Donald J. 1969. **The concept of man in early China**. California: Stanford UP.
- Olberding, Amy. 2008. "Dreaming of The Duke of Zhou: Exemplars and *The Analects*." **Journal of Chinese Philosophy** 35, 4: 625-638.
- Rosemont, Henry and Roger T. Ames. 2008. "Family Reverence (*xiao* 孝) as the source of consumatory conduct (ren 仁)." **Dao** 7, 1: 9-19.
- Santangelo, Paolo. 2007. "Emotion and Perception of Inner Reality: Chinese and European." **Journal of Chinese Philosophy** 34, 2: 289-308.
- Taylor, Charles. 1991. **The Ethics of Authenticity**. Cambridge: Harvard University Press.